

מאַקס וויינרײַך

וואָס וואָלט ייִדיש געווען אָן העברעיִש?

די העברעיִשע עלעמענטן אין דער ייִדישער שפּראַך. -- די אַטאַקע אין סאַוועט-רוסלאַנד אויף די העברעיִשע ווערטער אין דער ייִדישער שפּראַך.

בשעת איך שטעל די פֿראַגע: "וואָס וואָלט ייִדיש געווען אָן העברעיִש?" האָט דאָס אַבסאָלוט ניט צו טאָן מיט דער פֿראַגע: ייִדישיזם אָדער העברעיִזם. ווען איך זאָל פֿאַרגלייכן די ביידע שפּראַכן צו לעבעדיקע מענטשן, וואָלט איך געקענט זאָגן: ייִדישיזם אָדער העברעיִזם מיינט, ווער עס זאָל זיין דער בעל-הבית אין שטוב; די פֿראַגע וואָס _איך_ שטעל באַטייט: וואָס האָט דער עלטערער געגעבן דעם ייִנגערן. דער טאַטע האָט געגעבן דעם זון דאָס לעבן און לעגט אַוועק פֿאַר אים זיין געזונט, און פֿאַרט קומט אַ צייט, ווען ער גיט איבער דעם זון די שליסל אין די הענט; און פֿאַרקערט קען זיין אַז דער עלטערער האָט דעם ייִנגערן קיין מאָל גאָרניט געגעבן אחוץ סטוסאַקעס, און פֿאַרט זאָלן אַלע פּסקענען, אַז דער עלטערער זאָל בלייבן אויבנאָן. ייִדישיזם און העברעיִזם קעמפֿן וועגן דעם, וואָס פֿאַר אַ שפּראַך עס זאָל הערשן אין אונדזער קולטור-לעבן הייַנט און אויף להבא: _איך_ גיי פֿרעגן אין דעם איצטיקן אַרטיקל, ווי אַזוי זעט ייִדיש אויס אין איר אינעווייניקסטער סטרוקטור. אַלזאָ בקיצור: ייִדישיזם און העברעיִזם איז אַ קולטורעלע, סאַציאַלע און פּאָליטישע פֿראַגע; דאָס וואָס איך פֿרעג איז שייך צו שפּראַך-געשיכטע און שפּראַך-פּסיכאָלאָגיע. ממילא זיינען דאָס צוויי גאַנץ באַזונדערע זאַכן, און מען דאַרף זיי פֿאַרשן מיט גאַנץ באַזונדערע מעטאָדן.

איידער איך גיי אַריבער צו דער זאַך וויל איך באַמערקן, אַז פֿאַר דעם שפּראַך-פֿאַרשער וואָלט געווען פונקט אַזוי טשיקאַווע צו שטעלן די פֿראַגע: וואָס וואָלט העברעיִש געווען אָן ייִדיש? דערביי וואָלט זיך זיכער אַרויסגעוויזן, אַז אָן דער ייִדישער ווירקונג וואָלט דאָס הייַנטיקע העברעיִש געהאַט גאָר אַן אַנדער פנים. אָבער דאָס איז אַ באַזונדער טעמע, און דאָס מאָל וועלן מיר זי ניט באַהאַנדלען.

געבראַכט צו אונדזער היינטיקן ענין האָט מיד נחום שטיפּס אַן אַרטיקל אין דעם קיעווער זשורנאַל _די ייִדישע שפּראַך_ (נומער 17-18, 1929). דער אַרטיקל הייסט: "די סאַציאַלע דיפּערענציאַציע אין ייִדיש. די העברעישע עלעמענטן אין דער שפּראַך." עס איז אַ פּרוו צו געבן אַ פֿאַרשטעלונג וועגן דעם, וואָס פֿאַר אַ ראָלע עס שפּילן אין ייִדיש די העברעִזמען -- אַ פּרוו וואָס איז געבויט אויף אַ פֿלייסיקער, מאָרודנער אַרבעט, מיט איבערקוקן ווערטערביכער, קלאַסיפֿיצירן דעם מאַטעריאַל, און אַזוי ווייטער. אָבער די געדאַנקן וואָס ער ברענגט אַרויס זיינען אין גאַנצן פֿאַרקרימטע; אַ סימן, אַז התמדה און קענטעניש און ערשט-קלאַסיקע פֿעיקייטן זיינען קיין סגולה ניט ווען מען טוט זיך אָן אויף די אויגן ברילן מיט ברעטלעך אָנשטאַט גלעזער.

אָבער איידער מיר גייען באַטראַכטן שטיפּס ראיות, וועלן מיר זיך גענוי באַקענען מיט זיין געדאַנקען-גאַנג.

די אויספֿירן צו וועלכע ער קומט זיינען אַזוינע:

1. די העברעישע עלעמענטן אין ייִדיש שטאַמען פֿון דער רעליגיעז-גייסטיקער קולטור. מיט דער רעאַלער וועלט, דערהויפּט מיט אַרבעט, קערן זיי זיך ווייניק אָן.
 2. אַריינגעבראַכט די העברעישע עלעמענטן אין דער שפּראַך האָבן די בעל-הבתים, סוחרים, קלע-קדוש און למדנים.
 3. דער מאַסן-מענטש, און נאָך מער די פֿרוי, האָט געהאַט אַמווייניקסטן העברעישע עלעמענטן אין דער שפּראַך.
 4. מיטן אויפֿקומען פֿון ייִדישן אַרבעטער-קלאַס פֿאַרלירט דער העברעישער אינווענטאַר אַלץ מער און מער אין צאָל און אין וואָג. צום קלאַרסטן קומט דאָס צום אויסדרוק אין דער סאָוועטישער ייִדישער שפּראַך.
- דערפֿון לערנט שטיף אָפּ, אַז די דאָזיקע "דעהעברעִזאַציע" דאַרף דורכגעפֿירט ווערן באַוווסטזיניק און סיסטעמאַטיש, וויבאַלד מען האָט דאָך דאָ צו טאָן מיט אַ פּראָצעס וואָס ליגט אויף דער ליניע פֿון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג. (1)

ווי אַזוי איז שטיף געקומען צו זיינע אויספֿירן?

ער האָט גענומען דעם גאַנצן מאָטעריאַל פֿון יהואש-ספּיוואַקס
ייִדישן ווערטערבוך, דערצו נאָך עטלעכע אַנדערע ווערטערביכער
פֿון די העברעִישע עלעמענטן אין ייִדיש (פּערעפֿערקאָוויטש, צווי ניסן
גאַלאָמב) און האָט אויסגעפֿונען 4824 ווערטער און אויסדרוקן(2),
וואָס ער טיילט אַיין לויט זייער באַטייט אין 20 פֿאַרשיידענע גרופּעס.

לויט דער צאָל קומט אויס אין די איינציקע גרופּעס אַזוי :

1. פֿון רעליגיעזן לעבן -- 1068 ווערטער.
2. דערציונג און לערנען -- 275.
3. נאַציאָנאַל-געזעלשאַפֿטלעך לעבן -- 201.
4. געשלעכט, פֿאַמיליע-לעבן -- 91.
5. שִמחות, טרויער, טויט -- 71.
6. מידות, מעלות, חסרונות -- 341.
7. אַבסטראַקציעס -- 131.
8. געפֿילן, צושטאַנדן -- 62.
9. געשעפֿט, שטאַנדן, מאָטעריאַל לעבן -- 215.
10. אַרבעט -- 13.
11. דאָס אַלטעגלעכע -- 180.
12. העפֿליכקייט, שפּאַס, זידלעריי -- 131.
13. שפּריכווערטער, רעדנסאַרטן -- 279.
14. הילף-ווערטער און אַנדערע -- 50.
15. עמאַציאָנעלע אויסדרוקן -- 107.

16. רויס, צייט, צאָל -- 70.

17. פֿריינדשאַפֿט, פֿינדשאַפֿט, ווינטשן -- 81.

18. נעמען, טיפן -- 35.

19. פֿאַרשיידענע -- 306.

20. איבעריק.

אונטער "איבעריק" פֿאַרשטייט שטיף יענע ווערטער און אויסדרוקן, וואָס מען קען, לויט זיין מיינונג נאָך, "ניט רעכענען פֿאַר קיין אָרגאַנישן טייל פֿון דער פֿאַלקסשפּראַך אָדער גענויער געזאָגט: זיי זיינען אַ סך ווייטער פֿון צו זיין אַן אָרגאַנישער טייל פֿון דער פֿאַלקסשפּראַך איידער די פֿריערדיקע 19 גרופּעס". (3) צו די "איבעריקע" רעכנט שטיף צו צווישן אַנדערע אַזוינע ווערטער ווי הערה, האַקאַאַל וועד הכל האַקאַאַל, מַבַּחין זיין, מעכבֿ זיין, נתגלה ווערן, ריח ניחוח, שתיך, און אַזוי ווייטער.

דידאָזיקע גרופּע 20 וואַרפֿט שטיף אין גאַנצן אָפּ, און דורכמאַכנדיק די אַריטמעטישע אָפּעראַציע פֿון חיסור, קומט ער צו אַ צאָל 3807 (4824 - 1017) "מער-ווייניקער פּאָפּולערע העברעישע ווערטער און אויסדרוקן אין דער פֿאַלקסשפּראַך".

באַטראַכטנדיק די ציפֿער פֿון די באַזונדערע גרופּעס ווייזט אונדז שטיף אַן אויף דער שטאַרקייט פֿון די נומערן 1, 2 און 3. בכדי צו מאַכן נאָך בולטער זיין געדאַנק, נעמט ער אַ. האַרקאַוויס ווערטערבוך(4) און שטעלט אויס אַזאַ מין טאַבעלע פֿון די ווערטער וואָס זיינען דאָרטן פֿאַרצייכנט:

ניט-העברעִזמען	העברעִזמען	
18	142	לעבעדיקע זאַכן
17	271	שטאָף-נעמען
14	158	קליידונג
13	197	הויזראַט

ממילא איז דער ערשטער טעזיס דערווייזן : דער גרעסטער טייל
העברעיזמען אין יידיש איז פֿאַרבונדן אָדער דירעקט מיט דער
רעליגיע, אָדער מיטן אַלטן רעליגיעז-באַפֿאַרבענעם לעבנס-שטייגער ;
מיר געפֿינען צווישן אונדזערע העברעיזמען גאַנץ ווייניק ווערטער
וואָס זאָלן באַצייכענען באַגריפֿן פֿון אַרבעט אָדער פֿון טאָג-טעגלעכן
לעבן.

צי איז דער דאָזיקער ערשטער פונקט אַ גרויס נייעס? ניין -- אויף
וויפֿל עס רעדט זיך וועגן פֿאַקטן, גייט שטיף אין די וועגן וואָס עס
האַט אָנגעצייכנט נאָך מיט 100 יאָר צוריק דער קאָלאָמבוס פֿון דער
גאַנצער מאָדערנער ייִדישער וויסנשאַפֿט, לעאָפּאָלד צונץ, אין זיין
ווערק : "די גאָטסדינסטלעכן פֿאַרטרגעג דער יודן" (1832). מיר
לייענען דאָרט אַט-וואָס :

"העברעיזמען זיינען אַריין אין דער ייִדישער אומגאַנגסשפּראַך :

1. פֿאַר באַגריפֿן פֿון דעם קרייז פֿון אמונה : אתרוג, ברכה, גט,
דרשה, כתובה, מצווה, קידוש, רב, שבת, תורה, און אַזוי ווייטער.
2. פֿאַר באַגריפֿן פֿון ייִדישן לעבן : אסור, בעל-הבית, גר, דין, זכוס,
טריפֿה, כשר, לוח, מנהג, קאָאָל, רשע, תחינה, און אַזוי ווייטער.
3. פֿאַר באַגריפֿן פֿון "לערנען" : אדרבא, בקי, דווקא, אַוודאי, ממה-
נפֿשך, ספֿק, קשיא, תירוץ, און אַזוי ווייטער.
4. פֿאַרשיידענע אויסדרוקן פֿון טעגלעכן לעבן : אכילה, אַלמנה,
בקשה, גנב, דאגה, דלות, פרנסה, שליח און אַזוי ווייטער.
5. פֿאַרשיידענע אַנדערע זאַכן וואָס מען האָט בכיוון אָנגערופֿן מיט
ווערטער וואָס זאָלן זיין אומפֿאַרשטענדלעך פֿאַר די אַרומיקע :
בלבול, גזירה, משומד, צלם, שגץ און אַזוי ווייטער.

ווי איר זעט, האָבן מיר דאָ, אַ ביסל ווייניקער צעפיצעלט, שטיפֿס
גאַנצע צוטיילונג. צונצן איז ניט געגאַנגען אין סטאַטיסטיק, און ער
האַט זי ניט געקענט געבן אויך. וואָרן ער האָט ניט געהאַט אין זיין
רשות די פּאַסיקע ווערטערביכער ; אָבער אין פרט פֿון, אַזוי צו זאָגן,
פּסיכיש לאָקאַליזירן אונדזערע העברעיזמען, האָט ער געזאָגט

אַלצדינג. מיט זיין קליינעם מאַטעריאַל האָט אונדז צונאָך געוויזן גאַנץ
באַשיינפערלעך, פֿאַר וואָסערע מינע באַגריפֿן די ייִדישע שפּראַך נוצט
העברעִזמען. דאָס נייע וואָס שטיף האָט אַריינגעטראָגן איז די
סטאַטיסטישע מעטאָדע(5) -- וואָס מען באַגעגנט היינט גאַנץ אָפֿט
אין דער שפּראַך-וויסנשאַפֿט ביי אַלע פֿעלקער.

ליידער האָט שטיף ניט געמאַכט די נויטיקע באַוואַרעניש, אַז די
אַרויסגעבראַכטע ציפֿער טאָר מען ניט נעמען צו פינקטלעך. שטיף
וועט זיך זיכער ניט אַיינשפּאַרן אויף פונקט און אַקוראַט 3807
"מער-ווייניקער פּאָפּולערע" העברעִזמען, און מר. אַלעקסאַנדער
האַרקאַווי וועט געוויס אויך ניט ערבֿ זיין, אַז ער האָט ניט פֿאַרפֿעלט
אין זיין ווערטערבוך וואָס עס איז פֿון די ניט-העברעִישע עלעמענטן.
שטיף האָט דעריבער געדאַרפֿט בפֿירוש באַטאָנען פֿאַר זיינע לייענער,
אַז דאָס וואָס מען קען אָפּלערנען פֿון זיינע טאַבעלעס איז בלויז די
פּראָפּאַרציע; אָבער די פּראָפּערציע איז געוויס אַ ריכטיקע, אַז אויפֿן
פֿעלד פֿון קאָנקרעטע, מאַטעריעלע ענינים זיינען העברעִזמען אין
דורכשניט ווייניקער ווי אַ צענט-חלק פֿון אונדזער שפּראַך.
פֿאַרקערט, וואָס מער מיר קומען צו צו מער רוחניותדיקע
אַבסטראַקטע ענינים, אַלץ קענטיקער בייט זיך דאָס.

1.

איצטער שטייט אויף די צווייטע פֿראַגע: וואָסערע שיכטן האָבן
אַריינגעפֿירט אין ייִדיש די דאָזיקע העברעִישע עלעמענטן, און
וואָסערע פּסיכישע כוחות האָבן דערצו געשטופֿט?

דאָ צעשפּילן זיך שוין ביי שטיפֿן די געבליטן און ער נעמט רעדן אין
פּאָליטישע טערמינען: אין די העברעִזמען, זאָגט ער, קומט צום
אויסדרוק:

"דער קרייז עקאָנאָמיש-פּאָליטישע אינטערעסן וואָס מיט זיי האָט
געלעבט די לומדיש-סאָכרישע אַריסטאָקראַטיע . . . יעדע
פּראָפּעסיאָנעלע גרופּע פֿון די קלע-קדושדיקע, געשעפֿטספֿירערישע
גרופּעס האָט מיטגעבראַכט אירס: דער רבֿ מיטן בית-דין, דער
מלמד, דער שוחט, דער סוחר, דער פּראָצענטניק, און אַזוי ווייטער.
אפֿילו די חבֿרה-קדישא, האָט זיך געהאַט איר לשון . . . קורץ, דאָס
אַלץ וואָס האָט געבראַכט צו דער פֿאַרשטאַרקונג פֿון די אויבערשטע

שיכטן און יידישקייט איבער דער מאַסע און וועלטלעכקייט אינעם
יידישן לעבן -- האָט אויך געבראַכט דעם נצחון דער יידישלעכער
שפּראַך.

שטיף קומט אונדז נאָך דעם באַווייזן, אַז רעליגיע איז ביי יידן אַלע
מאָל געווען אַן ענין פֿון די הערשנדיקע קלאַסן און אַז דער
פּראָצענטניק מיטן סוחר זיינען בטבע געווען מער צוגעבונדן צו
יידישקייט איידער דער טרעגער און דער וואַסער-פֿירער. אָבער אַז די
רעליגיעזע יידישקייט האָט "געבראַכט דעם נצחון דער יידישלעכער
שפּראַך," דאָס איז קלאָר ווי דער טאָג. מער ניט איין זאָך: אפֿשר
וואָלט גאָר גלייכער געווען צו זאָגן: דער יידישער שפּראַך? דאָס
הייסט: אפֿשר וואָלט אַן דער דאָזיקער רעליגיע-יידישקייט בכלל
קין יידישע שפּראַך ניט געווען?

דאָס איז דער עיקר פונקט, און דעריבער דאָרפֿן מיר זיך פֿאַרמעסטן
אַ ביסל ברייטער.

2.

טעאָרעטיש קענען מיר זיך פֿאַרשטעלן, אַז אַ געוויסער קאָלעקטיוו
שיילט זיך אַרויס פֿון דער אַרומיקער מאַסע דורך דעם, וואָס ער גייט
אַריבער צו נייע פּראָדוציר-מיטלען. אַ שטייגער לאָמיר זיך
אויסמאָלן, אַז איין טייל באַפֿעלקערונג גייט אַריבער צו מעכאַנישער
גרויס-פּראָדוקציע, אין דער צייט וואָס די אַנדערע בלייבן ביי
פּרימיטיווע אינסטרומענטן, ביי האַנד-וועבשטולן, און אַזוי ווייטער.
די סתירה צווישן די ביידע טיילן באַפֿעלקערונג ווערט יעמאָלט וואָס
ווייטער גרעסער. די היפּכדיקע עקאָנאָמישע אינטערעסן רופֿן אַרויס
שטאַרקע עמאָציאָנעלע אַפּשטויסונגען, מען הערט אויף זיך מתחתן
צו זיין, צו באַגעגענען זיך געזעלשאַפֿטלעך, צו באַגריסן זיך. מיט דער
צייט איזאָלירט מען זיך גאָר איינס פֿון דעם צווייטן. די מאַשין-
פּראָדוקציע גיט בעסערע מעגלעכקייטן צום לעבן. די צוגעהעריקע
פֿון דעם דאָזיקן מאַשין-צד קענען זיך פֿאַרגינען אַ גרעסערן
קאָמפֿאַרט, זיי קלייבן זיך אַריבער אין געזינטערע שטאַט-טיילן, זיי
בויען זיך אויס בעסערע הייזער. זיכער וועט זיך פֿון אַזאַ צעשיידונג
אין פֿאַרלוף פֿון אַ געוויסן פּערזאָן אויסאַרבעטן אַ דיפֿערענץ אין
דער שפּראַך, און מיט דער צייט וועלן ווערן, אויב די צעשיידונג זאָל

אָנהאַלטן, צוויי באַזונדערע שפּראַכן, וואָס מיר קענען אָנרופֿן
"האַנטיש" און "מאַשיניש".

ווען אין אַ פּאָר הונדערט יאָר אַרום נאָך דער צעשפּאַלטונג זאָל
קומען אַ פּאַרשער און וועלן אַנאַליזירן אין וואָס עס באַשטייט דער
אונטערשייד צווישן האַנטיש און מאַשיניש, וועט ער פֿעסטשטעלן
בלי שום ספֿק, אַז דער הויפט אונטערשייד איז אין יענע עלעמענטן,
וואָס זיינען שייך צו באַגריפֿן פֿון דער מאַטעריעלער ציוויליזאַציע.
אַזוי ווי מען דאַרף זיך פּאַרשטעלן, אַז דאָס אַרױפֿדראַפֿן זיך אויף אַ
העכערן שטאַפל איז פּאַרגעקומען ביי די "מאַשינער" מיט אַ
דרױסנדיקער הילף, לאַמיר זאָגן מיט דער הילף פֿון די פּאַראַיניקטע
שטאַטן, וועט קיין חידוש ניט זײַן, אַז די מאַשינישע שפּראַך איז
דורכגעדרונגען מיט אַמעריקאַנער עלעמענטן. עס וועלן זײַן אין
מאַשיניש מאַסן ווערטער, וואָס זיינען אין האַנטיש אין גאַנצן ניטאָ;
ווייל דער באַגריף איז ניטאָ: פּאַרשיידענע נעמען פֿון מאַשינען און
מאַשינען-טיילן, פלערליי צאָצקעדיקע מכשירים עלעקטרישע,
פלערליי באַפּוצונגען פֿון גאַסן, הייזער און דירות. די האַנטישע האָבן
אַזױנס בכלל ניט אין זייער שפּראַך, ווייל זיי פֿינסטערן דאָך נאָך אַלץ
אין זייערע הייזקעס און בויגן נאָך אַלץ דעם רוקן אין די נידעריקע
פֿייכטע וואַרשטאַטן דאָלד. טייל קעגנשטאַנדן וועלן יאָ זײַן ענלעכע
ביי ביידע שפּראַך-גרופּעס, אָבער די באַצייכענונגען וועלן זײַן
פּאַרשיידענע: דעם מאַשינער וועט שוין ניט אָנשטיין צו רופֿן זײַן
וואָגן מיטן נעבעכדיקן "עגלה" אָדער "פֿור", נאָר ער וועט עס רופֿן
שטאַלץ מיטן נאָמען "קאַר" אָדער "אויטאָמאָביל", אויפֿן
אַמעריקאַנער שטייגער.

אַ געוויסע צאָל ווערטער וועט אָבער בלייבן די זעלבע אין האַנטיש
און מאַשיניש אפֿילו אין הונדערטער יאָרן אַרום. אויף וויפֿל דער
שכל טראַגט אויס, וועלן דאָס זײַן ווערטער וואָס באַצייכענען
העכערע, אַבסטראַקטע באַגריפֿן, אָדער קעגנשטאַנדן און
דערשיינונגען פֿון דער נאַטור: זון און לבנה און שטערן. רעגן און
דונער און בליץ, קנאה און שנאה און ליבשאַפֿט וועלן מסתמאָ
אַלעמאָל אויסגעדריקט ווערן אין ביידע שפּראַכן, אין האַנטיש און
מאַשיניש, מיט די זעלבע ווערטער, ווייל די דאָזיקע באַגריפֿן זיינען
ניט אָנגערירט געוואָרן דורך דער טעכנישער איבערקערעניש.

איך האָב בכיוון געמאַלט די דאָזיקע פֿאַנטאַזיע אַ ביסל גענויער,
כדי קלערער אַרויסצוברענגען דעם געדאַנק. און אַגבֿ, איז דאָס
גאָרניט קיין הוילע פֿאַנטאַזיע. ווען מיר זאָלן נעמען די האַלענדער
פֿישער פֿון איין זייט, און די פֿאַסטוכער פֿון דער שווייץ פֿון דער
אַנדערער זייט, וואָס ביידע וואַקסן אַרויס פֿון דעם מערבֿ-גערמאַנישן
שטֿבֿט, נאָר איינע זיצן ביים ים און די אַנדערע הויך אין די
איינגעוואַלקנטע בערג, וועט זיך זיכער אַרויסווייזן, אַז די הויפט
אונטערשיידן אין זייער לעקסיקאָן באַלאַנגען צו די געביטן פֿון דער
מאַטעריעלער קולטור.

אַבער צי איז דאָס דער גענעזיס פֿון אונדזער ייִדיש? צי איז אויף דעם
אויפֿן, לויטן סימן פֿון פּראָדוציר-מיטלען, פֿאַרגעקומען אין
מיטלעלטער די פֿונאַנדערגרענעצונג צווישן דער ייִדישער געטאָ און
דער קריסטלעכער שטאָט?

בשום אויפֿן ניט. דורך דער אַנטיטעזע ייִדיש און קריסטלעך איז שוין
געגעבן דער ענטפֿער. די אַפּזונדערונג, אַ פֿרייוויליקע צי אַ געצווינגענע
(מסתמאָ ביידע זאָכן מיט אַ מאָל), האָט זיך אָפּגעשפּילט אויפֿן
באַזיס און לויטן סימן פֿון רעליגיע.

מען מעג טויזנט מאָל אויסגעפֿינען און טויזנט מאָל זיין גערעכט, אַז
רעליגיעזע דיפֿערענצן גופּא וואַקסן אויך פֿון סאָציאַלע סיבות און
פֿון עקאָנאָמישע קעגנזאַצן. איך בין גרייט לכתחילה צו אַנערקענען,
אַז דאָ איז אַזוי - הגם די ביז-איצטיקע עקאָנאָמישע פֿאַרשונג פֿון
דער ייִדישער געשיכטע האָט נאָך דאָס ניט דערווייזן. אַבער אויב
אפֿילו דער אונטערשלאַק איז יאָ געווען אַן עקאָנאָמיש-סאָציאַלער,
איז אַבער די דערשיינונגס-פֿאַרעם פֿון דער סתירה געווען אַ
רעליגיעזע. און ניט נאָר אויף דער ייִדישער זייט, נאָר אויך אויף דער
ניט-ייִדישער. עס גייט דאָך וועגן מיטלעלטער!

דערפֿון ווערט שוין קלאָר דאָס ווייטערדיקע. דער ייִדישער און דער
דייטשער שוסטער האָבן געשטאָכן דאָס זעלביקע שטיקל לעדער
מיטן זעלביקן אָל, און די ייִדישע בעל-הביתטע האָט געקנאָטן דעם
זעלביקן טייג פֿון זעלביקן קאַרענעס מעל. וואָס פֿאַר אַ פּסיכישער
שטופּ האָט דאָ געקענט זיין פֿאַר דעם שוסטער און פֿאַר דער בעל-
הביתטע איבערצובייטן די נעמען פֿאַר די קעגנשטאַנדן? אַזאַ שטופּ

איז ניט געווען, און דעריבער זיינען די גערמאנישע ווערטער לעדער, אַל, טייג, קאַרן, מעל, געבליבן אויך אין יידיש.

אַבער בשעת מען האָט געדאַרפֿט פֿון דעם לעדער צושניידן רצועות בשעת עס איז געגאַנגען וועגן נעמען חלה פֿון טייג אָדער געווען באַקן פֿון דעם מעל מצות אויף פסח. יעמאַלט איז שוין פֿאַר ייִדן יאָ געווען אַ גרונד אַרײַנצופֿירן אַ נײַע טערמינאַלאָגיע; בײַ די שכנים, וווּ זײ האָבן איבערגענומען די דײַטשע רײד-שפּראַך, האָבן זײ דערפֿאַר קײן עקוויװאַלענט ניט געהאַט. און אַזוי ווײַטער און שפּעטער אויך: פֿאַרגלײכט טיש און שלחן, בוך (ביכל) און ספֿר, כּרײַן און מרור. נאָך בײַז אין דער נײַער צײַט אַרײַן האַלט זיך די דאָזיקע צווייִקײטן: אין פּערעצעס "אַפּקומעניש" לײענען מיר, אַז "אַ מענטש אויפֿן וועג . . . איז עלול זיך צו פֿאַרקילן דאָס גרגרת" (און ניט דעם האַלדז אָדער דעם גאַרגל) - מחמת דאָ רעדט זיך וועגן אַ בעל-תפֿילה, וואָס דאַרף האָבן זײַן פּלי אויף צו דינען גאָט.

ווען מיר זאָלן זיך פֿאַרשטעלן, אַז עפּעס אַ מין אויסטערלישע אינקוויזיציע זאָל געווען צווינגען אַלע ייִדן בײַם אַרױפֿקומען אויף דער דײַטשער טעריטאָריע זיך אַפּצושמאַדן, קענען מיר זײַן זיכער, אַז קײן ספּעציעלע ייִדישע שפּראַך וואָלט זיך אין דײַטשלאַנד ניט אויסגעפֿורעמט. די געוועזענע ייִדן וואָלטן אַרײַנגעוואַקסן אין דעם דײַטשן שפּראַך-קבוץ; אַזוי זײַנען אויך הונדערטער טויזנטער סלאַוון און פֿראַנצויזן אין גאַנצן גערמאַניזירט געוואָרן, כאָטש דער אַסימילאַציע-פּראָצעס האָט זיך אָנגעהויבן בײַ זײ אַ סך שפּעטער אײדער ייִדן זײַנען געקומען קײן דײַטשלאַנד. אפֿשר וואָלטן זיך אויפֿגעהיט אַביסל מאַראַנען, וואָס וואָלטן דורכגעטראָגן דורך די יאָרהונדערטער אַ ווײַטן אַפּקלאַנג פֿון דער רעליגיע פֿון זײערע אבֿות - אַבער צו שפּראַך האָט דאָס ניט. די שפּאַניש-פּאָרטוגעזישע מאַראַנען פֿאַרמאָגן אויך ניט קײן זכּר פֿון אַן אײגענער שפּראַך.

צי מען איז פֿרום, אָדער רעליגיעז-אינדיפֿערענט אָדער אַן אַפּיקוירעס, נאָר מען מוז מודה זײַן, אַז די ייִדישע רעליגיע - אָדער ריכטיקער, די אײגנאַרטיקע געזעלשאַפֿטלעכע אַטמאָספֿער בײַ די אָנהענגער פֿון דער ייִדישער רעליגיע -- האָט עס געשאַפֿן די נײַטיקײט און די מיגלעכקײט פֿון אַ באַזונדערער ייִדישער שפּראַך.

הייסט עס, שטיפֿס צווייטן טעזיס קענען מיר אָננעמען, אָבער נאָר מיט אַ געוויסער קאָרעקטור, מיט אַ פֿאַרברייטערונג. מיר וועלן זאָגן :

אַ דאָנק די עלעמענטן פֿון תורה, פֿון דאוונען, פֿון לערנען איז די ייִדישע שפּראַך געוואָרן דאָס וואָס זי איז.

און אזוי ווי ניט אַלע טיילן פֿאַלק האָבן זיך עוסק געווען אין דער תורה אין אַ גלייכער מאָס, ווייזט זיך שוין אַרויס פֿאַר ריכטיק דער דריטער טעזיס אויך : אַז ניט אַלע שיכטן יידן האָבן געהאַט אין זייער שפּראַך אַ גלייכע מאָס העברעיִזמען.

די גראַדאַציע לאָזט זיך אויסגעפֿינען גאַנץ גרינג :

אויבנאָן זיינען געשטאַנען די למדנים, וואָס זיינען געווען אַריינגעטאָן אין לערנען און האָבן געלעבט אין דער וועלט פֿון גמרא. סתם אַ ייד אַ סוחר, וואָס האָט אָבער נאָך גוט געדענקט די גמרא פֿון די קעסט-יאָרן, איז שוין געגאַנגען נאָכדעם : ער האָט שוין געהאַט צו טאָן מיט וואָכעדיקע זאַכן, אָבער אין אַ שמועס וועגן אַ וואָכעדיקן געשעפֿט האָט ער געהאַט אַ טבֿע אַריינצוואַרפֿן אַ מימרא פֿון דער גמרא. דער בעל-עגלה וואָס האָט געפֿירט דעם סוחר איז שוין געווען גאָר אַ כאַפּער למדן ; ער פֿלעגט זיך נאָר צייטנווייז אַריינכאַפּן אין בת-מדרש צום שיעור. נאָר פֿונדעסטוועגן האָט ער אויך געוויסט צו זאָגן פֿון אַ פסוק און פֿלעגט אים אָנווענדן גאַנץ אַפֿט, כאַטש אַ מאָל מיט אַ שניידערשן טייטש. ענלעך איז אויך געווען די גראַדאַציע ביי פֿרויען ; מער ניט, וואָס דער דורכשניט איז ביי זיי געווען אַ סך נידעריקער.

צי איז דער פֿאַקט פֿון דיפֿערענציאַציע אין דער שפּראַך אַ גוואַלדיקער סורפּריז? ניין, שטאַנדן-לשונות זיינען פֿאַראַן ביי אַלע פֿעלקער, און דאָרט וווּ עס נעמט וועגן מיש-שפּראַכן, קאָנסטאַטירט מען, אַז די שטאַנדן-לשונות צייכענען זיך אויס מיט אַ גרעסערן אָדער קלענערן צומיש פֿון דעם אָדער יענעם עלעמענט. עס איז מיר אויסגעקומען, למשל, צו לייענען, אַז אין ענגליש נוצן די פֿרויען מער גערמאַנישע (דאָס הייסט, ווייניקער לאַטיינישע) עלעמענטן איידער מאַנצבילן. די דערקלערונג איז אַ פשוטע : פֿרויען האָבן געהאַט אַ קלענערן חלק אין דער קלאַסישער בילדונג. מער ניט איין גרויסן

אונטערשייד דאָרפֿן מיר תמיד געדענקען. פֿאַר דעם ענגלענדער איז דאָס אַנגלאָ-סאַקסישע אַלע מאָל געווען דאָס אייגענע, דאָס איינגעבאַקענע אין דער נשמה, און דאָס לאַטיינישע איז ביי אים אַ צוקומעניש; דערפֿאַר קען אַזאַ שפּראַך-פֿאַרשער ווי יעספּערסען היינט קאָנסטאַטירן, אַז די היימישע (גערמאַנישע) ווערטער זיינען אַלע מאָל נעענטער צום ענגלענדערס האַרץ. ביי אונדז איז פֿאַרקערט: דאָס וואָס עס האָט אין משך פֿון הונדערטער יאָרן געהייסן ייִדישקייט איז געווען קאָנצענטרירט אין דעם העברעישן עלעמענט.

דער פֿאַקט איז יעדנפֿאַלס אַ פֿאַקט: פֿאַרשיידענע שיכטן פֿון ייִדישן פֿאַלק האָבן גענוצט העברעישע עלעמענטן אין אַ פֿאַרשיידענער מאָס. צי הייסט דאָס אָבער, ווי שטיף וויל אונדז מאַכן גלויבן, אַז די בורזשואַזיע האָט גענוצט און געשטיצט העברעישע און די פֿאַלקסמענטשן האָבן זיך קעגן דעם געווערט? פונקט דער היפך: זיי האָבן זיך געריסן דערצו, הגם ניט אַלע מאָל מיטן זעלביקן דערפֿאַלג. די גאַנצע אַטמאָספֿער פֿון לעבן איז געווען אָנגעזאַפט מיט רעליגיע, און די יעמאַלטיקע אינטעליגענץ (סיי די גוט-באַוואָרנטע איידעמס אויף קעסט, סיי די האַלב-הונגעריקע ישיבֿה-בחורים, וואָס האָבען געגעסן און ניט דערעסן טעג), האָט געהאַלטן דעם תמצאות פֿון לעבן אין אירע הענט. אַלע האָבן געגאָרט נאָך דעם, אָרעם און רייך, מאָן און פֿרוי, און פֿאַר גליקלעך האָט מען געשאַצט יענעם וואָס האָט זיך אַליין אָדער כאַטש זיין זון אַוועקגעזעצט וואָרעמען ביים גרויסן ליכטיקן פֿייער פֿון דער הייליקער תורה.

ווער עס האָט געהאַט מער צו טאָן מיטן ספֿר, האָט גענוצט מער ספֿר-עלעמענטן, מער העברעישע און; ווער עס איז ניט געווען אַזאַ בקי אין די שוואַרצע פינטעלעך, ממילא געהאַט ווייניקער צו טאָן מיט גייסטיקע באַגריפֿן און מער מיט גשמיותדיקע פֿאַרשטעלונגען, דער האָט געהאַט אין זיין שפּראַך מער עלעמענטן פֿון גערמאַניש און סלאַוויש.

3.

מען קען זאָגן, אַז די אייגנאַרטיקייט פֿון דער ייִדישער רעליגיעזער און רעליגיעז-געזעלשאַפֿטלעכער סביבֿה האָט ניט געמוזט

אַרויסגעבראַכט ווערן דווקא אין אַ העברעישער פֿאַרם. ריכטיק, ניט
עס האָט געמוזט און ניט עס איז אַזוי געווען. מיר האָבן אין ייִדיש
פֿון אירע עלטאסטע צייטן אָן און ביז היינט אַ ריי ווערטער, וואָס
באַצייכענען רעליגיעזע טוונגען און וואָס שטאַמען ניט פֿון העברעיש.
אַפֿט מאָל זיינען דאָס ווערטער, וואָס זיינען ניט גערמאַניש אויך, ווי
דאַוונען, _בענטשן_, _לייענען_, _טראָפּ_; אַן אַנדערש מאָל זיינען
דאָס גערמאַנישע ווערטער: _גאָט_, _לערנען_, _אַפֿפֿרעגן_ (אַ
קשיא), _קנעלן_, _שטיבל_, _שול_, _גוטער ייד_, _זאָגערין_,
אויפֿרופֿן, _שטענדער_, _שטאַט_ (אַ שטאַט אין שול); טייל מאָל
זיינען דאָס ווערטער, וואָס זיינען בפֿירוש גענומען פֿון דער
קריסטלעכער ספֿערע: _יאָרצייט_, _קלויז_.

אַבער עס פֿאַרשטייט זיך פֿון זיך אַליין, אַז אַריבערוועגן האָבן דאָ
געמוזט די העברעישע עלעמענטן. וואָרעם די פֿאַרבינדונג צווישן
ייִדישער רעליגיע און העברעישער שפּראַך, צווישן _קודש_ און
לשון-קודש איז דאָך ניט קיין צופֿעליקע און קיין דרויסנדיקע. די
ייִדישע רעליגיע איז געבוירן געוואָרן מיט דער העברעישער שפּראַך,
און בייטנדיק זייערע שפּראַכן האָבן יידן אַלץ צום גרעסטן טייל
געדאַוונט אויף העברעיש. געלערנט האָט מען אפֿילו, אַז אויב מען
פֿאַרשטייט ניט קיין לשון-קודש, איז גלייכער צו דאַוונען אין דער
שמועס-שפּראַך ("שמע בכל לשון שאתה שומע"). אַבער עס ווייזט
אויס, אַז דער ייד האָט ניט געפֿאַלגט. די פסיכישע לייטערונג וואָס אַ
תפֿילה קען געבן האָט ער אפנים גיכער געפֿונען אין דעם
אומפֿאַרשטענדלעכן העברעישן טעקסט איידער אין דער
פֿאַרשטענדלעכער איבערזעצונג. דער העברעישער טעקסט איז שוין
געווען אַ פֿאַרטיקער אין זיין קאַנאַניזירטער פֿאַרם, ער האָט ניט
געלאָזן קיין פּלאַץ פֿאַר אימפּראָוויזאַטיעס, און דער עיקר איז די
ניט-פֿאַרשטענדלעכקייט אָדער שוואַך-פֿאַרשטענדלעכקייט אפנים
איינער פֿון די עלעמענטן פֿון יענער מאָסן-סוגעסטיע, וואָס די
רעליגיע גיט. ניט גאָט און ניט סאַציאַליזם לאָזן זיך ניט אויסדריקן
אין מאָטעמאַטישע פֿאַרמולעס, און פֿונדעסטוועגן זיינען מער
מענטשן געגאַנגען אויף מסירת-נפֿש פֿאַר גאָט און סאַציאַליזם
איידער פֿאַרן רעאַלן, ממשותדיקן, זעטיקן, שטיקל ברויט מיט
פוטער. . . עס קען זיין, אַז דאָס וואָס מען האָט דעם העברעישן
טעקסט ניט גוט פֿאַרשטאַנען, האָט נאָך געהעכערט דעם מיסטישן
אינהאַלט פֿון דער תפֿילה. די קאַטוילישע קירך האָט אַלע מאָל

געהאט אַ גוטן געפֿיל אין מאַסן-פּסיכאָלאָגיע, און אויב זי האָט זיך
אײַנגעשפּאַרט, אַז מתפלל זײַן זאָל מען דווקא ניט אין דער שמועס-
שפּראַך, נאָר אויף לאַטיין, האָט זי מסתמאָ געוואָס וואָס זי טוט.
דער וואָס האָט מתפלל געווען אין אַן אומפֿאַרשטענדלעכער שפּראַך,
האָט דורך דעם געשפּירט, אַז ער דערנענטערט זיך צו _יענער_
וועלט, וואָס אַנטקעגן איר איז _די_ וועלט הַבֿל-הַבֿלימ.

וואָס זשע איז דער ווונדער, וואָס דאָס אינטענסיווע רעליגיעזע לעבן
האָט אָפּגעשלאָגן אויף דער שפּראַכיקער פֿאָרם אויך? שטיפֿס
סטאַטיסטיק איז גיכער ניט דערטריבן איידער איבערגעטריבן. ניט
קײַן 3807 ווערטער, נאָר אַן אַ שיעור ווערטער זײַנען אַרײַנגעדורנגען
פֿון העברעיִש אין דער ייִדישער שפּראַך.*

איך בין דער לעצטער צו זאָגן, אַז די _גאַנצע_ אײַגנאַרטיקייט פֿון
דער ייִדישער שפּראַך נעמט זיך נאָר פֿון אירע העברעיִשע עלעמענטן.
אין אַן עלטערער אַרבעט מײַנער** האָב איך געוויזן, אַז דריי
פּראָצעסן האָבן געמאַכט פֿון "ייִדיש-טייטש" אַ באַזונדער שפּראַך : 1
(דאָס וואָס אין לשון פֿון ייִדן האָבן זיך צונויפֿגעגאָסן פֿאַרשיידענע
דייטשע לאַקאַלע דיאַלעקטן ; 2) דאָס וואָס גערמאַנישע עלעמענטן
זײַנען זיך צונויפֿגעוואָקסן מיט סעמיטישע ; 3) דאָס וואָס עס איז
צוגעקומען דער סלאַווישער עלעמענט נאָכדעם ווי דער שווערפֿונקט
פֿון די אַשקנזישע ייִדן האָט זיך אַריבערגעטראָגן קײַן מזרח-
אײראָפּע. דערצו דאַרף מען נאָך צוגעבן 4) די אינעווייניקסטע
אַנטוויקלונג אין ייִדיש גופּא.

דייטש פֿלוצט העברעיִש איז נאָך ניט קײַן ייִדיש ; אַ דייטשער ראַבינער
מעג אַרײַנהאַקן אין זײַנע רײד גאַנצע פֿסוקים, ווערט נאָך דער פֿון
אַלץ ניט קײַן ייִדיש. אפֿילו ווען מען וועט נאָך צוגעבן סלאַווישע
ברעקלעך, איז נאָך דאָס אַלץ קײַן ייִדיש ניט. "דער זיידע האָט
געקויפֿט אַ ספֿר" האָט אין זיך אַ סלאַוויש (זיידע), גערמאַניש (האָט
געקויפֿט) און העברעיִש (ספֿר) וואָרט. אָבער צי וועט עס האָבן אַ
טעם, אויב מיר וועלן פֿאַרבײַטן די יוצרות און זאָגן : "דער
גרויספֿאַטער האָט קונה געווען אַ קניגע"?

נאָך אײַן בײַשפּיל. מיר איז ניט לאַנג אויסגעקומען צו הערן פֿון
זשאַבאַטינסקין אין אַ רעדע : "מיר האָבן באַצאָלט דערפֿאַר אַ

טייערן_מחיר_". צי איז דאָס ייִדיש? ניין. אַזוי רעדט אַ גר. עס איז שווער צו זאָגן, פֿאַרוואָס איז_מקד_גוט און_מחיר_שלעכט. אָבער אַזוי איז דאָס. וואָרן ייִדיש איז ניט קיין מעכאַנישער אויפֿמיש פֿון פֿאַרשיידן-שפּראַכיקע עלעמענטן, נאָר אַ גאַנץ ספּעציעלע כעמישע פֿאַרבינדונג.

זייער וויכטיק איז נאָך דערביי, וואָס די פֿאַרשיידענע אינגרעדיענטן זיינען אַזוי ענג צווישן זיך צונויפֿגעשמאַלצן. אין_גאָטעניו_האַבן מיר אַ גערמאַנישן שורש מיט אַ סלאַווישער ענדונג, אין_נעבעכל_פֿאַרקערט -- אַ סלאַווישן שורש מיט אַ גערמאַנישער ענדונג; _רבי-געלט_ איז אַ קאָמבינאַציע פֿון העברעיִזם און גערמאַניזם, _בחוריעץ_ -- פֿון העברעיִזם און סלאַוויסם; אין_שלימעזאַלניק_ זיינען זיך צונויפֿגעוואַקסן פֿעסט, ניט אָפּצוטיילן, דער גערמאַנישער שורש_שלים_, דער סעמיטישער שורש_מאַזל_ און די סלאַווישע ענדונג_ניק_. אויך אין דער בייגונג און וואָרטבילדונג זיינען די העברעיִשע טיילן פֿעסט אַרייַנגעוואַקסן אין די אַנדערע עלעמענטן: נעמט אַזוינע פֿאַלן ווי די קאָניוגאַציע_מקנא_זיין_, _מחיה_זיין_, _מודה_זיין_, און אַזוי ווייטער, אָדער_פנים_ - _פנימער_ - _פנימל_, ווי_דאָרף_ - _דערפֿער_ - _דערפֿל_ אָדער_סאָד_ - _סעדער_ - _סעדל_. דאָס אייגענע אין דער קלאַנגען-סיסטעם אויך: די אויסשפּראַך, לאַמיר זאָגן, פֿונעם קמץ אָדער פֿונעם מעלופּס אין פֿאַרשיידענע דיאַלעקטן איז די זעלבע ביי העברעיִשע ווי ביי די גערמאַנישע עלעמענטן.

אָט דער דאָזיקער מערקווערדיקער סימביאָז באַשאַפֿט עס דעם ספּעציעלן, _איינמאָליקן_ כאַראַקטער פֿון ייִדיש. דאָס פֿאַרזעט שטיף אינגאַנצן. ביי אים קומט אויס, אַז שפּראַך איז נאָר ווערטער. (***) אין דעם פרט איז ביי שטיפֿן מעטאָדאָלאָגיש אַ בפֿירושער רעגרעס אַנטקעגן צונצעס פֿריערדערמאָנטער אַרבעט. צונץ האָט זיך גראַד אָפּגעשטעלט גענוי אויף די צונויפֿוואַקסונגען און אַרייַנוואַקסונגען צווישן די סעמיטישע און גערמאַנישע עלעמענטן.

בחן איז אַזוי: געוויס האָבן ניט די העברעיִשע ווערטער אַליין געמאַכט פֿון לשון אַשכּנז די ייִדישע שפּראַך; אָבער ווי אַזוי וואָלט ייִדיש אויסגעזען אָן די העברעיִזמען?

אָט דאָס בין איך פֿרײַער אויסן געווען צו זאָגן מיט מײַנע רײד, אַז נײַט
 די _ײַדישלעכע_ שפראַך, ווי שטיף האָט זיך אויסגעדריקט, נאָר די
 ײַדישע שפראַך איז געשאַפֿן געוואָרן דורך דער אַלמעכטיקער
 ממשלה פֿון דער רעליגיע אין אַמאָליקן ײַדישן לעבן. אָן דער
 צונויפֿגיסונג פֿון די פֿאַרשיידענע דײַטשע דיאַלעקטן וואָלט ײַדיש
 אויך געווען - מער נײַט, לאָמיר זאָגן, אויף אַ רײנעם בײַערישן אָדער
 שוואַבישן באַזײס. אָן דעם סלאַווישן צומיש וואָלט ײַדיש געהאַט אַן
 אַנדער פנים. אָן די העברעִיש-אַראַמישע עלעמענטן וואָלט די ײַדישע
 שפראַך _נײַט געווען_.

4.

שטיף קוקט אָבער אויף דער זאַך אַנדערש. בײַ אים קומט אויס, אַז
 עס איז געווען אַ מאָל אַ צײַט, ווען ײַדיש האָט זיך געלעבט רוֹיִק און
 פֿרידלעך, מיט אַ פֿאַלקסטימלעכער, פֿרײַגײַסטיקער קולטור. נאָר
 דערנאָך איז געשען די קאַטאַסטראָפֿע. עס איז אָנגעפֿאַלן אַ
 ביטערער שוואַ, די העברעִישע שפראַך, און באַזיגט דאָס
 פֿרײַגײַסטיקע ײַדיש. איר מײַנט, אַז איך בין מגזם? אויף אַ האָר נײַט.
 "אינוואַזיע פֿון לומדישן העברעִיש", שרײַבט שטיף שוואַרץ אויף
 ווײַס. "העברעִישע אָקופּאַציע אין ײַדיש!" -- רופֿט ער אויס אַ
 צווייטן מאָל.

בכדי צו באַווייַזן, אַז עס איז אַ מאָל געווען אין ײַדיש אַ גליקלעכע
 צײַט אָן העברעִיזמען, שטעלט זיך שטיף אָפּ באַריכות אויף דעם גוט-
 באַקאַנטן פֿאַקט, אַז מען געפֿינט נײַט כמעט קײן העברעִיזמען אין די
 ײַדישע ליטעראַטור-ווערק, וואָס זײַנען געשריבן ביזן מיטן 16טן
 יאָרהונדערט. ער ברענגט למשל פֿאַר אַ ראיה דאָס "ספֿר פֿון רב
 אַנשל", געדרוקט אין קראָקע, 1534; דאָס איז אַ קאַנקאַרדאַנץ, ווי
 אַלע העברעִישע ווערטער פֿון תנ"ך זײַנען געבראַכט לויטן אַלף-בית
 פֿון די שורשים, און צו יעדן וואָרט איז צוגעגעבן אַ טײַטש-וואָרט.

איך נעם בכיוון פֿון די זעלבע בײַשפּילן וואָס שטיף ברענגט פֿון דעם
 ספֿר:

א'. פֿאַר אַבסטראַקטע באַגריפֿן:

אמת -- וואָרהײַט

בזיון -- פֿאַרשטעכונג

חג -- פֿייערטאָג

חלום -- טרוים *) דער ענגלישער שפראך-פֿאַרשער ברעדלי, וואָס רעדט וועגן דער לאַטיין-פֿאַרפֿלייצונג אין ענגליש אין דער צײַט פֿון הומאַניזם, דריקט זיך אויס אַזוי: "דער גאַנצער לאַטיינישער שפראך-אוצר איז אין דער הומאַניסטן-צײַט געווען פֿאַטענציעל ענגליש." דאָס נעמלעכע קען מען זאָגן וועגן אונדזער ענין אויך: דער גאַנצער העברעישער שפראך-אוצר איז אין יענער צײַט פֿון רעליגיעזער אייבערהאַרשאַפֿט געווען פֿאַטענציעל ייִדיש. - פֿאַראַן מענטשן, וואָס מיינען, אַז דאָס איז נאָך היינט אויך אַזוי. אָט האָט דר. עמאַנועל אַלשוואַנגער אַרויסגעלאָזן אין 1920 אין באַזעל אַ זאַמלונג ייִדישע פֿאַלקס-אַנעקדאָטן אונטערן נאָמען "ראַזשינקעס מיט מאַנדלען." שרייבט ער דאָרטן אין זײַן אַרײַנפֿיר: "יעטווידער העברעישער וואָרט קען געניצט ווערן אין ייִדיש . . . מען מעג זאָגן, אַז דער גאַנצער העברעישער לעקסיקאָן איז אַ לאַטענטער ווערטער-אוצר אין ייִדיש." איך מײַן אָבער, אַז דאָס איז, בנוגע היינטיקן טאָג, אַ גוזמא. מיר וועלן באַלד האָבן דעם סימן דערפֿון בײַם פֿאַרגלייכן די ווערטער מקח און מחיר.

(**)_בילדער פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור-געשיכטע_, ווילנע 1928, קאַפ. 1.

(***) און רעדנדיק וועגן ווערטער אַליין פֿאַרזעט נאָך שטיף, אַז אַ היבשע צאָל העברעִזמען האָבן אין ייִדיש באַקומען אַ נייעם קנייטש, אָפֿט מאָל אַפֿילו גאָר אַן אַנדער פֿשט. פֿאַרגלייכט אַזוינע ווערטער ווי: אַ קײַמא-לן, לא-יוצלך, הושנה, נפֿקא-מינה, בר-מינן, לפנים, מהיכי-תיתי, מאַכן ויבֿרך. חניפֿה -- שמייכלונג

נצחון -- איבערזיגונג

נקמה -- רעכונג

נשמה -- זעל

ענוו -- דעמהאַפֿטיקער

ב. פֿאַר רעאַלאַ זאַכן :

אַלמנה -- וויטפֿרוי

זונה -- אונשטעטיקערין

חזיר -- די זוי

חייל -- הער

חתונה -- האַכצײט

ים -- דאָס מער

יתום -- דער ווייז

כלה - ברויט

און אַזוי ווייטער.

אַט דאָ קען מען זען, זאָגט שטיף "ווי אַזוי דאָס ייִדישע וואָרט האָט זיך אין אַ סך פֿאַלן געראַנגעלט מיטן העברעיִשן."

צי נעמט אייך ניט שווינדלען אין קאָפּ פֿון אַזאַ פֿאַרמולירונג, אַז וויטפֿרוי, ווייז און הער זיינען ייִדישע ווערטער און _אַלמנה_, _יתום_ און _חייל_ זיינען העברעיִש? באַלד אויפֿן ערשטן קוק כאַפט מען זיך, אַז עפעס איז דאָ קרום אין די באַצייכענונגען און אין צוגאַנג.

נאָר לאַמיר פֿרײַער אַ קוק טאָן וואָס עס איז טאַקע דער מער מיט דער אַלט-ייִדישער ליטעראַטור-שפּראַך.

עס איז ריכטיק, אַז אין דער עלטערער צײַט, ווען קיין סלאַווישע עלעמענטן זיינען נאָך אין אונדזער שפּראַך כּמעט אינגאַנצן ניט געווען, זיינען אויך די העברעיִשע עלעמענטן מסתמאָ געווען שוואַכער פֿאַרטראָטן. אָבער בשום-אויפֿן טאָר מען ניט מיינען, אַז די עלטערע ליטעראַטור אונדזערע איז אַ _געטרייע אָפּשפיגלונג_ פֿון דער יעמאַלטדיקער ריידשפּראַך. די פֿילאָלאָגישע פֿאַרשונג פֿון די לעצטע

צענדליקער יאָרן האָט אונדז אויסגעלערנט בכלל, אַז אויך אין דער
פֿאַרגאַנגענהייט זיינען געווען פֿאַרשיידענע סטילן און סטילזאַציעס
בײַ שרײַבער, און דעריבער איז דאָס איצט אַן אַלף-בית-אמת, אַז די
ליטעראַרישע דאָקומענטן פֿון פֿאַרגאַנגענע יאָרהונדערטער זיינען
איינס און די גערעדטע שפּראַך פֿון יענע צײַטן קען זײַן גאָר עפעס
אַנדערש. דאָס קען זײַן שײַך אַ מאָל אפֿילו צו גאָר אַ נאָענטער
עפאָכע. נעמט, צום בײַשפּיל, דאָס דײַטשמעריש פֿון פֿאַר 50-70
יאָרן: צי האָבן ייִדן אין ליטע גערעדט אַזוי ווי אײַזיק מײער דיק און
שמ״ר האָבן געשריבן?

בײַם אָפּשאַצן אונדזער שפּראַך ביזן מיטן 16טן יאָרהונדערט וועלן
מיר זיך אָפּשטעלן אויף צוויי גרופּעס ווערק באַזונדער: (1)
איבערזעצונגען פֿון העברעיש און (2) איבערזעצונגען אָדער
באַארבעטונגען פֿון דײַטש.

אין די העברעיש-ייִדישע ווערטערביכער פֿון דעם טיפּ "ספֿר רב
אַנשל", און אויך אין די ווערטערלעכע איבערזעצונגען פֿון תנ"ך,
וואָס האָבן זיך אויסגעהיט פֿון יענער צײַט, זיינען קיין
טײַטשווערטער-העברעישמען כמעט נישט. אָבער מיר ווײַזט אויס,
אַס דאָס איז נישט דערפֿאַר ווייל די העברעישמען זיינען נישט געווען אין
דער שפּראַך, נאָר צוליב אַן אַנדער זאַך: מען האָט זיך געשײַט זיי
אַרײַנצושטעלן. איבערזעצן אמת_ מיט_ אמת_, בטחון_ מיט_
בטחון_, כּעס_ מיט_ כּעס_, איז דאָך נישט קיין חכמה, האָט זיך
געראַכט דער איבערזעצער. האָט ער געגעבן די גערמאַנישע
סינאָנימען: וואָרהײַט_, פֿאַרזיכערונג_, צאָרן_. עס איז קיין
ספֿק נישט, אַז די דאָזיקע גערמאַניזמען זיינען אויך געווען
פֿאַרשטענדלעך; וואָס איך וויל אַרויסברענגען איז בלויז, אַז אויב
מיר געפֿינען אין די געשריפֿטסן די דרייַ לעצטע בײַשפּילן, איז נאָך
דערפֿון נישט געדרונגען, אַז אמת_, בטחון_, און כּעס_ זיינען נישט
געווען אין דער שמועס-שפּראַך. נאָסן-נאָטע האַנאָווער, וואָס האָט
אין 1660 אַרויסגעגעבן זײַן "שפֿה ברורה", אַ העברעיש-ייִדיש-
לאַטייניש-איטאַליעניש ווערטערבוך, זעצט איבער ספֿר-תורה_
מיט_ בוך מאָזעס_, נבֿיאים_ מיט_ פּראָפֿעטן_, תהלים_ מיט_
פּסאַלמי דאָויד_ און גמרא_ מיט_ תלמוד_. צי קען זיך דען לייגן
אויפֿן שכל, אַז אַזוינע ווערטער ווי פּסאַלמי דאָויד_ אָדער בוך

מאָזעס_ זײַנען ווען עס איז אומגעגאנגען צווישן יידן? ניין, בשום-
אופן ניט.

אַבער דער לעצטער ביישפיל (גמרא-תלמוד) גיט אונדז אַ ווינק ווי צו
זוכן דעם באַשייד. תלמוד איז געווען די באַצייכענונג, וואָס איז
אומגעגאנגען צווישן קריסטן; און כאָטש דער מחבר שרייבט אין זײַן
הקדמה, אַז ער ניצט דעם "לשון אַשכנז", וואָס איז אָנגענומען
צווישן יידן, האָט ער דאָס אַבער ניט געקענט דורכפֿירן בנוגע יענע
ווערטער, פֿאַר וועלכע עס זײַנען אין יידיש קיין עקויוואַלענטע
גערמאַניזמען ניט געווען. אַלזאָ: נאָסן-נאָטע האַנאווער האָט ניט
פֿאַרטייטשט נאָר_ אויסגעטייטשט_: אַן אַנאָלאָגיע האָבן מיר אין
20טן יאָרהונדערט: אויך ספיוואַק און יהואַש האָבן געהאַלטן פֿאַר
נויטיק צו פֿאַרדייטשן (ניט פֿאַרטייטשן) "נבֿיא" אויף פראָפֿעט און
האָבן דערמיט אַרויסגערופֿן אַ באַרעכטיקטע קריטיק.

דאָס איז בנוגע ווערטערביכער און ווערטערלעכע איבערזעצונגען.
וואָס עס איז שייך ווידער צו די ווערק פֿון דער וועלטלעכער
ליטעראַטור, זײַנען דאָס צום גרעסטן טייל איבערזעצונגען אָדער
באַאַרבעטונגען פֿון דײַטש, צי לויט דײַטשע מוסטערן ("דיטריך פֿון
בערן", "שמועל-בוד" און אַזוי ווייטער), און ס'איז קלאַר, אַז אויך
אין דער שפראַך איז מען נאָכגעגאנגען נאָכן דײַטשן מוסטער. שטיף
מעג זיך שטעלן אויפֿן קאָפּ, וועט ער מיך ניט איבערצײַגן, אַז ווען עס
איז האָבן יידן גערעדט צווישן זיך: "מאָזעס האָט אַרויסגעפֿירט יידן
פֿון ייפֿטן-לאַנד" (עגיפטן), ווי עס זינגט זיך אין איינער פֿון אונדזערע
ביבלישע פּאַעמעס. דער ייד פֿון אַ גאַנץ יאָר האָט גאָרניט אָנגעהויבן
צו וויסן יעמאַלט, אַז עגיפטן און מצרים זײַנען היינט-הך; ער האָט
גאָרניט געוויסט, אַז דאָס לאַנד מצרים, פֿון וואָנען גאָט
אַרויסגעפֿירט יידן אין פרעהס צײַטן, איז נאָך בכלל פֿאַראַן אויף דער
וועלט; און אויב עמעצער האָט אים דערצײלט, אַז מצרים, יוסף
הצדיקס מצרים, איז נאָך פֿאַראַן במצאִיות און רופֿט זיך עגיפטן,
האָט ער מסתמאָ געמאַכט אַזאַ מינע ווי בנימין השלישי
לאַנדסלײַט, וואָס ווען זיי האָבן צום ערשטן מאל דערזען אַ טײטל,
האָבן זיי באַלד אויפֿגעמישט דעם חומש און געוויזן דאָרט בפֿירוש:
"תמר-אַ טײטל". דער זינגער וואָס האָט אויסגעציקעלט זײַן
"מאָזעס אויס ייפֿטן-לאַנד" האָט פשוט געוואָלט אימפּאָנירן זײַנע

צוהערער מיטן פֿרעמדליכן אויסדרוק און מיט זיין בקיאות אין געאָגראַפֿיע.

היוצא מדברינו : מען מוז קומען צום באַשלוס, אַז די געשריבענע שפראַך פֿון דער אַלטער ייִדישער ליטעראַטור איז _ ניט אידענטיש _ מיט דער גערעדטער שפראַך פֿון יענער צײַט.

איבריגענס קענען מיר צו די אַלגעמיינע ראיות ברענגען קאָנקרעטע פֿאַקטן אויך. ווי נאָך מיר קומען צו אין דער אַלט-ייִדישער ליטעראַטור צו ווערק וואָס זײַנען געשריבן מער פֿאַרזיכטיק, אויף אַ זעלבסטשטענדיקער ייִדישער טעמע, וואַרפֿט זיך אונדז באַלד אין די אויגן, אַז ס׳איז גאָר אַן אַנדער לשון. דאָס "ספֿר מידות" (געדרוקט 1542) איז פֿול מיט אַזוינע זאַצן ווי : "אויך זאָל מען מיט קיין _ גוי _ מיט _ שקר _ אָדער מיט _ רמאָוס _ אומגיין, דען עס איז אַ _ חילול השם _". עס שוויבלט דאָרט מיט אַזוינע אויסדרוקן ווי " _ מבטל זײַן _". " _ מקבל זײַן _", " _ צדקה געבן _", און אַזוי ווײַטער. אין יוסף בר יקראס הקדמה צו דער סידור-איבערזעצונג (1544) געפֿינען זיך כּסדר זאַצן פֿון דעם מין : "דערום האָבן אונדזערע _ חכמים _ דערצו געטאָן און האָבן אונדז די _ תפֿילה _ געשריבן אָן." אַזוינע בײַשפּילן קען מען ברענגן לרובֿ.

שטיף ווייס פֿאַרשטייט זיך פֿון די אַלע פֿאַקטן, טיילווייז דערמאָנט ער זיי אַליין. נאָר ער טײַטשט דאָס אַזוי, אַז די "פֿרומע" ספֿרים האָבן רבנים און ירא-שמימס געשריבן מיט זייער רבנישער שפראַך, אין דער צײַט וואָס די וועלטלעכע "זינדיקע" ליטעראַטור איז געשריבן אין אַ וועלטלעכן לשון, אָן העברעִזמען. די דערקלערונג וואָלט נאָך געקענט אָנגיין, ווען מיר וואָלטן געהאַט בלויז די מוסר-ליטעראַטור אַנטקעגן די וועלטלעכע ווערק. אָבער די ווערטערביכער צום תנ"ך, די איבערזעצונגן פֿון תנ"ך און די תפֿילות? דאָס זאָלן אויך האָבן געמאַכט די פֿאַלקסמענטשן מיטן פֿרייען גײַסט? טאָ וווּ בלײַבט די טעאָריע, אַז די רעליגיעזקייט איז אַרײַנגעטראָגן געוואָרן אין ייִדישן לעבן בלויז דורך דער "לומדיש-סוחרשער אַריסטאָקראַטיע"?

עס איז ממש ניט צו פֿאַרשטיין, ווי אַזוי שטיף, וואָס לאָזט ניט אַרויס פֿון מויל דאָס וואָרט מעטאָדע, האָט געקענט באַגיין אַזאַ מין

– עיקרדיקן מעטאָדאָלאָגישן פֿעלער – און גלייכשטעלן די אַלט-
ייִדישע שריפֿט-שפראַך מיט דער גערעדטער שפראַך פֿון יענער צייט.

טיילווייז מוז אפֿילו שטיף מודה זיין, אַז די העברעישע עלעמענטן
זיינען מער געווען פֿאַרשפּרייט אין פֿאַלק איידער דאָס קומט צום
אויסדרוק אין דער אַלט-ייִדישער ליטעראַטור. ער ברענגט אַ
ביישפּיל, אַז אין אַ געוויסן טעקסט איז "שבעה חדשים"
איבערגעזעצט איינס נאָך דאָס אַנדערע זיבן – חדשים און זיבן
מאָנאַט – און דרינגט דערפֿון אַזוי:

"בחן קען מען אָננעמען אַז אין 16טן אפֿילו אין 15טן יאָרהונדערט
זיינען שוין אַזוינע ווערטער (העברעִזמען) געווען באַקאַנט דער
פֿאַלקס-מאַסע. אָבער איינס שטייט פֿעסט: פֿאַרעלעל דערמיט האָט
אויך געגאָלטן אין דער פֿאַלקס-שפראַך דאָס ייִדישע וואָרט פֿאַר די
זעלבע באַגריפֿן און זאַכן. ערשט שפעטער איז דאָס ייִדישע וואָרט
– אַרויסגעשטופּט געוואָרן, גאָר אָדער צום טייל, ווי ווייט פֿאַר דעם
זעלבן באַגריף האָט מען אָנגעהויבן צו נוצן דערהויפּט דאָס
העברעִישע וואָרט".

געדענקט-זשע: דאָס ייִדישע וואָרט איז אַרויסגעשטופּט געוואָרן
דורכן העברעִישן וואָרט. איז וויבאַלד מיר האָבן דערלעבט צו אַ
צייט, ווען די מאַכט פֿון דער "לומדיש-סוחרישער אַריסטאָקראַטיע"
איז געבראַכן געוואָרן, דאָרף מען מאַכן אַ סוף צו איר ממשלה אין
דער שפראַך אויך. אַנשטאָט דער פֿריערדיקער אַנעקסיע מצד די
העברעִישע אַקופּאַנטן דאָרף איצט קומען די דעזאַנעקסיע, די
"דעהעברעִזאַציע". דאָס, זאָגט שטיף, ליגט אויף דער ליניע פֿון דער
היסטאָרישער אַנטוויקלונג: צוזאַמען מיט דער פֿאַרוועלטלעכונג פֿון
אונדזער לעבן האָט דער העברעִישער אינווענטאַר שוין סײַ ווי
פֿאַרלוירן אין וואָג און צאָל; איצט דאָרף מען נאָר נעמען דורכפֿירן
באַוויסטזיניק דאָס וואָס עס איז ביז איצט געגאַנגען פֿון זיך אַליין.

.5

צי איז ריכטיק דער טעזיס, אַז דער העברעִישער אינווענטאַר
פֿאַרלירט אין וואָג און אין צאָל? ריכטיק און ניט ריכטיק אינאיינעם.
צי איז ריכטיק, אַז די "דעהעברעִזאַציע" ליגט אויף דער ליניע פֿון
דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג פֿון ייִדיש? ניין, ניט ריכטיק.

געוויס: ווען אייראָפּע האָט זיך אַרײַנגעריסן אין געטאָ, נאָך
הונדערטער יאָרן אָפּגעשלאָסנקייט, און גענומען אײַנקנעלן מיט
יידן, אַז ניט תורה איז די בעסטע סחורה, איז צעבראָכן געוואָרן די
אַלטע פּאַטריאַרכאַלישע עדה, און מען איז אַרויס אין דער וועלט
פֿאַרדינען אַ שטיקל ברויט. ווער עס האָט געבענקט – נאָך דער גמרא
און ווער עס איז געווען גליקלעך, וואָס עס איז פֿון איר פּטור געוואָרן,
נאָר דאָס לעבן איז געווען שטאַרקער. בײַ הײַנטיקן טאָג איז נאָר לֵפִי
ערך אַ קליינער טײל יידן געבליבן בײַ דער גמרא און לערנען.

איז קלאָר, אַז די אַלטע לומדישע שפּראַך, די דורכגענומענע מיט
פּסוקים און מימריס און מאמרי חז"ל, האָט זיך געקענט אויפֿהיטן
נאָר בײַ די דאָזיקע לומדים. דערויף דאַרף מען ניט האָבן קיין
פּראָלעטאַרישע וויסנשאַפֿט; דאָס האָבן די בורזשואַזע שפּראַך-
פֿאַרשער שוין לאַנג אויסגעפֿונען, אַז די סאָציאַלע סבֿיבֿה גיט דעם
קאָליר פֿאַר דער שפּראַך. ווער עס גיט זיך ניט אָפּ מיט לערנען, דער
קען אָפּלעבן אַ לעבן און ס'זאָל אים ניט אויסקומען צו זאָגן אָדער
צו הערן אַזוינע ווערטער ווי – מספּתה, – סוגיה – אָדער – שור
שנגח. ווער עס היט ניט אָפּ די דינים און רעליגיעזע מנהגים, דער
וועט ניט וויסן גאָר (אָדער פֿאַרגעסן, אויב ער האָט ווען געוויסט), אַז
עס זײַנען פֿאַראַן אַזוינע ווערטער ווי – ערבֿ טבֿשילין, – חצות, –
– תּשליך, – אַרבע פּנפֿות – און דאָס גלייכן.

אַבער צי הייסט דאָס, אַז די ווערטער זײַנען פֿאַרשווינדן געוואָרן פֿון
דער שפּראַך? ניין, עס הייסט נאָר, אַז זיי זײַנען הײַנט אַן אייגנס פֿון
אַ סך אַ קלענערן קרייז מענטשן. דאָס אייגענע קענען מיר דאָך צוזען
אין אַ סך פֿאַלן וואָס האָבן צו רעליגיע קיין שום שײכות ניט. מיט 30-
40 יאָרן צוריק, ווען די גאַנצע ייִדישע אימיגראַנטן-מאַסע אין ניו-
יאָרק איז געווען בײַ שניידעריי, זײַנען אָבער שניידערשע טערמינען
געווען אַ סך מער פֿאַרשפּרייט בײַם עולם איידער הײַנט. נאָר צי
הייסט דאָס, אַז ייִדיש האָט זיך סאָציאַל דיפֿערענצירט פֿון יענער
צײַט? ניין, די – טרעגער – פֿון ייִדיש האָבן זיך סאָציאַל דיפֿערענצירט.
די שניידערשע פֿאך-ווערטער זײַנען פֿון דער שפּראַך ניט אַרויס, און
קיינעם וועט ניט אײַנפֿאַלן צו זאָגן, אַז – פרעסער, – ביגלער, –
– קראָק און שטופֿל – זײַנען מער ניט קיין ייִדישע ווערטער צוליב דעם
וואָס שניידעריי האָט אויפֿגעהערט צו זײַן די וויכטיקסטע ייִדישע
פּרנסה.

כל זמן עס וועט נאך זיין ערגעץ ווי אַ ישיבֿה, וועלן צווישן די ישיבֿה-
לייט זיין לעבעדיק די אלע אויסדרוקן, וואָס זיינען שוין ניט באַקאַנט
דעם היינטיקן פֿאַרוועלטלעכן עולם. כל זמן עס וועט נאך זיין אַ מנין
דאָווענער, וועט לעבן דאָס וואָרט _מנין_.

און וואָס עס לעבט האָט נאך ניט אָפּגעדאַנקט, אַ גלויבן וואָס איז
שוין כּמעט ווי אָפּגעשטאַרבן קען זיך ווידער אויפֿכאַפּן ביי אַ נייעם
שיכט מענטשן. אַזוינע פֿאַרשטאַרקטע רעליגיעזע כּוואַליעס האָבן
זיך שוין ניט איין מאָל געטראָפֿן אין דער וועלטגעשיכטע, און מיין
עצה צו שטיפֿן איז, ער זאָל ניט געבן זיין קאָפּ דערפֿאַר, אַז איצטער
איז שוין ענדגילטיק אויס רעליגיע.

נאָר אויב אפֿילו יאָ, אויב מער ווי רעשטלעך פֿון דער אַמאָליקער
ייִדישקייט וועלן ניט איבערבלייבן, וועט אפֿילו אַן אַקטיווער
אַפּיקורס ניט קענען זיך באַגיין אינגאַנצן אָן זיי. וואָרן אויך אַ
סאָוועטישער ייִדישער שרייבער וועט מוזן באַנוצן אַ ספּעציעלן
לעקסיקאָן און אַ ספּעציעלן סטיל ביים שילדערן דעם אַלטן בית-
מדרש-ייִד.

אַט זייען מיר דאָך, אַז פּאָליטישע אָדער שטאַנדישע אינסטיטוציעס
ווערן אויסגעראַטן אינגאַנצן, אָן אַ רעשט, און פֿונדעסטוועגן בלייבט
פֿון זיי אַ געדעכעניש אין דער שפּראַך. ווען מען האָט אין פֿראַנקרײַך
איינגעפֿירט אַ רעפּובליק, איז דערמיט דאָס וואָרט _ראַי_ (קיניג)
און דאָס וואָרט _עמפּערעור_ (קייסער) ניט פֿאַרשוונדן געוואָרן. זיי
לעבן אין ביכער פֿון געשיכטע, זיי לעבן אין הונדערטער ווערטלעך
און לידער. אין עסטרייך האָט מען נאָך דער רעוואָלוציע מַבְטל
געווען די טיטלען _גראַף_ און _באַראָן_, און פֿאַרט זיינען די
ווערטער אין דער דייטשער שפּראַך געבליבן, אַזוי ווי _בויאַרין_ און
אַפּריטשניק און _צאַר_ און _קריעפּאָסטנויע פּראָוואַ_ אין דער
רוסישער שפּראַך.

טאָ פֿאַרוואָס זאָלן די ווערטער _גמרא_ און _מסכתה_ און _קשיה_
זיין "אַפּגעפֿאַלן" פֿון אונדזער ייִדיש? אָפּגעפֿאַלן זיינען זיי בלויז פֿאַר
די וואָס ניצן דאָס ניט.

* * *

אָבער ניט דאָס איז דער שפיץ פֿון דער פראָבלעם. דאָס וויכטיקסטע איז די פֿראַגע וועגן דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג פֿון אונדזער ליטעראַרישער שפראַך. און דאָ זיינען אונדז די פֿאַקטן, אַז די העברעִזמען שפילן נאָך אַ גרויסע ראָלע און וועלן נאָך אפֿשר שפילן אַ גרעסערע, כאַטש אויף אַן אַנדער שניט, ווי פֿריער.

וואָס פֿעלט אונדז אין אונדזער ליטעראַרישן ייִדיש? די אַלטע ליטעראַטור האָט גוט געדינט די רעליגיעזע צוועקן, נאָר ווען די השפֿלה איז אויפֿגעשטאַנען, האָט זיך אויסגעלאָזן, אַז עס פֿעלט לשון. ווי שווער, דערמאָנט זיך, איז אָנגעקומען עטינגערן צו רעדן וועגן זאַכן, וואָס זיינען ניט דירעקט פֿאַרקניפט מיט ייִדישקייט! ערשט די לעצטע צוויי דורות האָט זיך אונדזער שרייבער אויסגעלערנט צו שילדערן די נאַטור. שפעטער איז געקומען די ייִדישע ליריק און האָט געפֿונען דעם אויסדרוק פֿאַר דעם סובטילן געפֿיל. די ייִדישע בעלעטריסטיק האָט שוין היינט איר שפראַך. איצט איז געקומען די צייט צו דערפֿירן ביז אַ געהעריקער מדרגה די אָנגעהויבענע אַרבעט פֿאַר אַן עקזאַקטן פובליציסטישן און וויסנשאַפֿטלעכן סטיל.

די פֿראַגע וועגן זאַצבוי, וועגן פֿאָרם איז אַ זאך פֿאַר זיך. נאָר פֿון וואַנען זאָל מען שעפֿן ווערטער?

דאָס לעבן האָט געוויזן, אַז אַ היפשער טייל פֿונעם אַלטן אינווענטאַר קומט צוניץ פֿאַר נייע צוועקן.

שטיף איז גערעכט, ווען ער זאָגט, אַז אַ גרויסער טייל פֿון די העברעִזמען אין ייִדיש פֿירט אַריבער אונדזער געדאַנק אין דער רעליגיעזער ספֿערע. אָבער ס'איז דאָך ניט דווקא מיט די העברעִזמען אַזוי. אין יענע צייטן, ווען דאָס ייִדישע לעבן איז געווען דורכגענומען מיט רעליגיע פֿון ברעג ביז ברעג, האָט זיך אפֿילו דרוקן ביכער גערעכענט פֿאַר אַ הייליקער אַרבעט. און דער זעצער האָט געהייסן "העוסק במלאכת הקודש." יעמאַלט האָבן אויך ניט-העברעִישע ווערטער גאַנץ אָפֿט באַצייכנט רעליגיעזע באַגריפֿן. בענטשן ליכט איז אַ רעליגיעזע פֿונקציע, פונקט ווי אַפּגיסן נעגל-וואַסער, אָדער מעסטן פֿעלד, אויפֿרופֿן צו דער תורה, לייענען קריאת-שמע, שטעלן זיך ביים שטענדער, לערנען גמרא, פֿאָרן צו

גוטן יידן, זאגערין און טרייבערין, שייטל און גארטל און שטריימל, קניידלעך און טשאָלנט און גילדערנע יוד -- די אלע ווערטער זיינען אין גרונט נייטראלע, אָבער זיי זיינען פֿאַררעליגיעזישט געוואָרן אין אַ וועלט, וואָס איז געווען כולו רעליגיע.

ווען די צייט און דער צייטגייסט האָבן זיך געביטן, האָט זיך אָנגעהויבן אַ פֿאַרקערטער פּראָצעס. די שפּראַך איז גרייט צו גיסן נייעם וויין אין די אַלטע לאַגלען; זי נעמט ווערטער, וואָס זיינען לכתחילה געווען נייטראַל און זיינען דערנאָך פֿאַררעליגיעזישט געוואָרן - און נייטראַליזירט זיי איבער-אַ-נייעס. אָט האָט מען אַ מאָל געלערנט גמרא, היינט לערנט מען אַריטמעטיק: אַ מאָל האָט מען געלייענט קריאת-שמע, היינט לייענט מען שלום-עליכמען; אַ מאָל האָט מען אויפֿגערופֿן צו מַפֿטיר, היינט קען מען אויך אויפֿרופֿן אַ רעדנער.

אינטערעסאַנט איז די געשיכטע פֿון דעם וואָרט _שול_. ס'איז געקומען אין אלע שפּראַכן פֿון לאַטיין. ווען מיר האָבן דאָס איבערגענומען פֿון דייטש, האָט דאָס געהאַט אַ גאַנץ וועלטלעכן אינהאַלט. נאָר אַזוי ווי ביי יידן האָט מען דעם לערנפּלאַץ אויסגענוצט פֿאַר אַ בית-תּפֿילה, האָבן זיך ביידע באַגריפֿן אויסגעמישט, און שול האָט גענומען באַטייטן דאָס, וואָס עס באַטייט היינט. ווי די השׁכלה האָט צוריק אַריינגעבראַכט צו אונדז וועלטלעכע בילדונג, איז געווען אַ פֿראַגע, ווי אַזוי צו באַצייכענען דעם נייעם, דעם וועלטלעכן לערנפּלאַץ. לכתחילה האָט מען אָנגענומען די סלאַווישע פֿאָרם פֿון דעמזעלבן וואָרט "שקאַלע". אין אַ טייל געגנטן (קאָנגרעס-פוילן, ביאָליסטאָק) האָט מען צום אַלטן וואָרט "שול" געפרוווט שאַפֿן אַ ניי וואָרט שולע (קינדער-שול). אָבער ביים גרעסטן טייל יידן האָט זיך די נייע פֿאָרם ניט אָנגענומען, און אויך אין סאָויעט-רוסלאַנד האָט מען דאָס אַלטע וואָרט בעסער אָנגעפֿילט מיט אַ נייעם אינהאַלט.

איצט איז די פֿראַגע: צי האָבן זיך די העברעִזמען אין אונדזער שפּראַך אויך אונטערגעגעבן דער אַלגעמיינער טענדענץ פֿון נייטראַליזירונג? אויב יאָ, איז אַ סימן, אַז זיי זיינען מסוגל דערצו.

טיילווייז האָט מען געשאַפֿן אָדער אַרײַנגענומען נײַע ווערטער :
אַנשטאָט "חברה" האָט מען גענומען זאָגן "פֿאַראײן". אַנשטאָט
"גבאי" -- "פֿאַרזיצער", און אַנשטאָט "אַסיפה" -- פֿאַרזאַמלונג. נײַט
ווייל די ווערטער פֿאַר זיך זײַנען שלעכט, נאָר ווייל מען האָט זיך
געוואָלט אַפּשאַקלען פֿון די אַלטע פֿאַרשטעלונגען. גבאי, גאַבאות,
תקיפות, רײַטן אויף קהל -- נײַט קײן סימפּאַטישע געדאַנקען-
אַסאַסיאַציעס וועקט דאָס אויף. יעדע רעוואָלוציע גײט אויף דעם
וועג פֿון אַפּשאַקלען זיך, ווען זי שאַפֿט אַנשטאָט פּראָווינצן
דעפּאַרטאַמענטן אָדער אַנשטאָט מיניסטערן פֿאַלקס-קאָמיסאַרן.

אַבער עס איז גרינג ווי אַ האָר פֿון מילך צו באַווייזן, אַס מאַסן
העברעזמען, וואָס האָבן פֿרײַער געהאַט אַ רעליגיעזן באַטייט אָדער
בײַ-באַטייט, זײַנען נײַט געבליבן בײַ זײַער פֿרײַערדיקן, לכתחילהדיקן
פּשט. בײַשפּילן קען מען ברענגען אָן אַ שיעור : מיר וועלן זיך
באַנוגענען מיט אָן אויסוואָל.

דאָס וואָרט _חלה_ האָט תּחילת געהאַט אַ בפֿירושן רעליגיעזן
אינהאַלט ("נעמען חלה"); ; חלה, נידה און הדלקה זײַנען די דרייַ
ווייבערשע מצוות. אָבער הײַנט איז חלה אַ געבעקס, וואָס אפֿילו
אַפּיקורסים עסן נײַט פֿאַרקלערטערהײַט. דאָס וואָרט איז אַרײַן אויך
אין דער פּוילישער און אין דער רוסישער שפּראַך, און איך האָב
געהערט זאָגן, אַז אפֿילו קאָמונאַלע בעקערײַען אין דער
סאָוועטישער מאַסקווע באַקן און פֿאַרקוײַפֿן "כאַלאַ". צי וואָלט מען
זיי נײַט געדאַרפֿט אַמאָל צוצײַען צו פֿאַראַנטוואָרטלעכקײַט פֿאַר
פֿאַרשפּרײַטן רעליגיעזע אײַנגלייבענישן?

אַ _מוציא_ איז אָן עלעמענט פֿון אַ ברכה ("המוציא לחם מן הארץ")
אַבער אַ פֿיר-יאָריק קינד, וואָס בעט בײַ דער מאַמען : "גיב מיר נאָך
אַ מוציאעלע ברויט," קלערט נײַט בשעת-מעשׂה וועגן דער ברכה.
דאָס שפּריכוואָרט : "די חלה וועט נײַט קלעקן אויף דער המוציא"
איז שוין אין אונדזער פֿאַרשטעלונג אויך אויסגעטאָן פֿונעם
רעליגיעזן אינהאַלט.

אַ _מצווה_ אויף דיר, אָדער : אָן _עבֿירה_ די צײַט, וואָס איך האָב
געפּטרט, אָדער : האָסט די קלעפּ _קשר_ פֿאַרדינט, אָדער : פֿרעג מיר
בחרם, -- צי זײַנען נײַט די אַלע אויסדרוקן פֿרײַ אין גאַנצן פֿון

זייער רעליגיעזן טעם? דאָס נעמלעכע: איך דאַרף עס אויף _כפרות_. שטיף וועט אויך מודה זיין, אַז מען קען עפעס דאַרפֿן אויף כפרות, און ניט טראַכטן דערביי וועגן יום-כיפור, אַז מען קען עמעצן מבקר חולה זיין, און ניט קלערן וועגן פֿאַרדינען אַ מצווה. אָפּגעשלאָגענע הושענות טרעפֿט מען ניט דווקא צווישן פֿרומע. ווען מען זאָגט, אַז פֿאַר עמעצן איז אָנגעקומען דער יום-הדין, מיינט מען ניט גראַד יום-כיפור, און בעלי-תשובֿות באַגעגנט מען ניט דווקא אין בית-מדרש. וואָס טוען די בעלי-תשובֿות? זיי שלאָגן זיך על-חטא גראַד אויף צו ווייזן, אַז זיי זיינען אַפּיקורסים: זיי מאַכן אַ גאַנצן פירוש פֿון יעטווידער קלייניקייט און זוכן אויס אומעטום סירכות און פּגימות. אַט נעמט די צוויי ווערטער: ווער קלערט ביי פּגימה וועגן אַ חלף, ביי סירחה וועגן אַ בהמה: ווען מען זאָל גיין אַזוי קאַנסעקווענט ראַדיקאַל ווי שטיף, וועט מען אפֿשר אויך דאָס וואָרט "בהמה" דאַרפֿן פּסלען (און פּסלען אויך, וואָרעם דאָס איז אויך רעליגיעז לויטן אָפּשטאַם). איך האָב אָבער ניט קיין רעכטע אמונה דערין, ווייל מיר קענען שוין דעם _פּזמון_. עס איז ניט קיין קונץ אַוועקצולייגן אַ _דרשה_, כאָטש דער אַמאָליקער _מגיד_ האָט גערעדט גאָטספֿאַרכטיקע רייד און דער היינטיקער וויל דווקא אַפּיקורסות (און _דווקא_ מעג מען זאָגן?). מגידות בלייבט מגידות. אגבֿ האָט ליטוואַקאָוו ניט לאַנג צוריק אין אַ ליטעראַטור-קריטישן אַרטיקל באַנוצט דאָס וואָרט "מאַגידעס" אויף איבערצוגעבן דעם רוסישן באַגריף "פּאָוואַשטשינאַ" -- דער בעסטער באַווייז, וואָס מען קאָן אַלץ אַרייַנטייטשן אין ווערטער.

גבאות איז געווען אַן עלעמענט פֿון דער פֿאַרצייטיקער ייִדישער קהל-אַרגאַניזאַציע. נאָר צי רייסט מען זיך ניט פֿאַר גבאות אויך אין היינטיקע גאַנץ מאָדערנע און אַמאָל אפֿילו רעוואָלוציאָנערע אַרגאַניזאַציעס? צי רוקט מען זיך ניט אפֿילו היינט נאָך דער _מזרח-וואַנט_? צי האָט _גמילות-חסד_ ניט באַקומען פשוט דעם טייטש פֿון: אָן-פּראָצענטיקע הלואות אויף אַ קורצער צייט? צי זיינען צווישן די אַטעיסטן ניטאָ קיין בעלנים צו מאַכן אַ לחיים? צי זיינען ניטאָ קיין געשוואַרענע געגנער פֿון אויטאָריטעטן, וואָס קוקן פּסדר ווי אין _פּסוק_ שטייט? ווער האָט עס ניט צווישן זיינע באַקאַנטע אַזוינע מענטשן, וואָס מיינען ניט די _הגדה_, נאָר די קניידלעך?

שטיף וויל ווייזן, אַז די פֿון העברעיש גענומענע ווערטער דעקן זיך ניט אינגאַנצן מיט זייערע ניט-העברעישע סינאָנימען, און ער שרייבט :
 " _בעל-בטחון איז ניט סתם אָפטימיסט. דאָס איז דער, וואָס גלויבט, אַז גאָט וועט אים העלפֿן. " אַז בעל-בטחון און אָפטימיסט איז ניט אַלץ איינס, האָט שטיף זייער פֿיין באַמערקט ; אָבער פונקט אַזוי קענען מיר זאָגן בעל-בטחון אויף איינעם, וואָס איז גאָר אַן אַטעיסט, נאָר ער פֿאַרלאָזט זיך בלינד אויף די אייזערנע געזעצן פֿון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג און וויל אַליין ניט אַרייַנטאָן קיין פֿינגער אין קאַלטן וואַסער.

"בעל-צדקה, " שרייבט שטיף ווייטער, איז ניט סתם אַ מילדער מענטש, וואָס שענקט אָרעמעלייט. דאָס איז דער, וואָס טוט דאָס און רעכנט זיך דאָס פֿאַר "אַ מצווה. " גוט. אָבער "אַ בעל-צדקה אויף יענעם קעשענע" איז אויך, כאַפּ איך אָן, יענער דייטשער נאַציאָנאַליסט, וואָס וויל דורכקומען מיט פוילן אופֿן חשבון פֿון אַ שטיק ליטווישער טעריטאָריע. ווען אַזעלכע פלענער פֿון צוויי אופֿן השבון פֿון אַ דריטן זאָלן מקוים ווערן, וועט דער דריטער זיין דאָס _כפרה-הינדל_, אַלץ איינס, צי ער איז אַ בן דת משה, אַ קאַטויליק, צי אַ מאַכמעדאָנער.

ביי שלום-עליכמען לייענען מיר : "דער _יצר-הרע_ פֿון קאָרטן איז אַזוי גרויס... " דער, וואָס זאָגט דאָס, איז ניט מחויב צו גלויבן אין דער רעאַלער עקזיסטענץ פֿון יצר-טובֿ און יצר-הרע. אָפשפּילן עמעצן אַ חתונה. קען מען אפֿילו דאָן, ווען מען איז אַ פֿאַנאַטישער אָנהענגער פֿון פֿרייער ליבע. _בטל בשישים ווערן_ קען אויך די אַפּאָזיציע אויף אַ צוזאַמענפֿאַר פֿון פֿריידענקער.

אין די סאָויעטישע צייטונגען לייענען מיר גאַנץ אָפֿט, ווי אַזוי די אַרבעטער לעבן אין דעם בורזשואַזן גהינום. איז וואָס, דאָס איז אויך אַן אָפּנייג פֿון דער ריכטיקער רעליגיע?

אַזוינע _קשיות_ (אויך פֿון נייטראַליזירטע ווערטער) קען מען פֿרעגן אַן אַ שיעור.

דייטש און דייטשמעריש איז טאָקע אַריין אין אונדזער שפראך אין אַ היפשער מאָס, איבערהויפט אין פאַרגאַנגענעם דור. אָבער דאָס איז געשען אונטער גאַנץ ספּעציפֿישע אומשטענדן, וועלכע מען דאַרף אַנאַליזירן אַ ביסל גענויער.

אונדזער געשריבענע און געדרוקטע פובליציסטיש-וויסנשאַפֿטלעכע שפראך האָט צום אָנהייב, אין "קול מִבֶּשֶׁר" און אין "ייִדישן פֿאַלקסבלאַט", געבלאָנדזשעט, געוואַקלט זיך צווישן בית-מדרש-לשון און דייטשמעריש: קיין סינטעז איז נאָך ניט געווען. אַ צווייטער שטאַפל איז געווען שלום-עליכמס "פֿאַלקסביבליאָטעק" און פרצעס "ייִדישע ביבליאָטעק", נאָך פֿרײַער - מענדעלעס פובליציסטישע און וויסנשאַפֿטלעכע אַרטיקלען. פֿרץ האָט אויך אונטערגעזינדיקט מיט דייטשמעריש (מען קען זאָגן, אַז ביזן סוף), אָבער ווען איר נעמט אפֿילו זיין באַרימטן מסכילישן אַרטיקל, "בילדונג", זעט איר, ווי ער איז דורכגעזאַפט מיט העברעיִזמען. אַ שטאַרקן ריס אין דער אַנטוויקלונג האָט געמאַכט די נײַ-אויפֿגעקומענע ייִדישע אַרבעטער-באַוועגונג, וואָס זי האָט בעצם אַרײַנגעבראַכט אין די טיפֿע מאָסן דעם נײַעם שטייגער רעדן און די נײַע באַגריפֿן. די סיבה איז אַ פֿאַרשטענדלעכע.

ווען מען פֿאַרמאָגט די טראַדיציע, קען מען זיך האַלטן בײַ איר, אָדער ניט האַלטן; ווען מען האָט זי ניט, זײַנען ניטאָ קיין פֿראַבלעמען, אָבער ווער צווישן די פּיאָנערן פֿון דער ייִדישער אַרבעטער-באַוועגונג האָט געקענט די טראַדיציאָנעלע שפראך, ווער האָט געקענט שעפֿן פֿון העברעיִש אפֿילו ווען ער זאָל געווען וועלן? בלויז יענע געוועזענע ישיבֿה-בחורים, וואָס האָבן זיך געקוויקט מיט פרצעס "יום-טובֿ-בלעטלעך" (*). דער גרעסטער טייל טוער און כמעט אַלע פֿירער פֿון דער באַוועגונג אין דער ערשטער סטאַדיע זײַנען געווען יענע, וואָס האָבן ניט נאָר קיין העברעיִש, נאָר אפֿילו קיין ייִדיש ניט געקענט און האָבן זיך מיט דער מאָסע צונויפֿגערעדט בלויז מיט דער הילף פֿון די "זשאַרגאָניסטן". זיי האָבן עס געבראַכט דערצו, אַז די שפראך אין די ערשטע קרייזלעך איז געווען, ווי ליטוואַק זאָגט עדות, "מיט אַ שטאַרקן צומיש פֿון רוסישע ווערטער, ווי מען פֿלעגט דעמאָלט (אין 1893) געוויינלעך ריידן אין ייִדיש וועגן העכערע ענינים". מען קען צוגעבן: ניט נאָר רעדן, נאָר אויך שרײַבן. אין דער באַרימטער בראַשור וועגן ווילנער שטאַט-מגיד, וואָס מען

האַט געשלונגען אין די טויזנטער עקזעמפליאַרן, (***) לייענען מיר
אַזוינע זאַצן :

"עס האָט זיך אַלץ אומגעביטן, און גלייך מיט דעם האָט זיך
אומגעביטן די לאַגע און דער _סאַסטאַוו_ פֿון די ייִדישע נאַציאָן."

"אַרבעטער מעגן דאָרט (אין פֿינלאַנד) מאַכן _סאַבראַניעס_,
סוויזן. רוסישע _פּראָוויטעלסטוואָ_ סטאַרעוועט זיך שוין לאַנג
אַוועקצונעמען פֿון די פֿינלענדער זייער פֿרייהייט."

"פֿאַר די ייִדישע קאָפיטאַליסטן איז _וויגאַדע_ די ייִדישע
רעכטלאָזיקייט."

(*) זעט אַ. ליטוואַקס זכרונות וועגן די זשאַרגאַנישע קאָמיטעטן אין
זיין בוך _וואָס געווען_.

(**) איך ציטיר לויט דער אויסגאַבע פֿון 1896, אָבער מיט אַ מער
מאָדערנעם אויסלייג. ----- "אַ צווייטן מאָל איז
ספּעציעל אויסגעטייטשט: "...רעכטלאָזיקייט (בעזפּראָויע)."

אין דער ערשטער ייִדישער אַרבעטער-שבֿועה "ווי הייליק איז די
נאַטור" האָט זיך דער מין סטיל אַריינגעכאַפט אויך אין דער
פּאָעזיע:

"מיר זיינען דער פּראָלעטאַריאַט דאָס איז דער _טשאַרני נאַראָד_
..."

ווער עס האָט ניט געוואָלט רוסיש, האָט געהאַקט דייַטש. ליובע
לעווינסאָנס שפּראַך, גיט אונדז איבער ליטוואַק, איז געווען מער
דייַטש ווי ייִדיש. זי האָט געהאַט שטודירט אין אויסלאַנד, האָט
געשטאַמט פֿון אַ רייכער פֿאַמיליע, -- האָט זיך איר, אַפּנים, געדוכט,
אַז דייַטש איז דער וועג צוצוקומען צום ייִדישן אַרבעטער. זי האָט
אַנגעשריבן, ווי אַ. ליטוואַק גיט איבער, אַ בראַשור אונטערן נאָמען:
"די אַנטשטייונג דער מאָדערנער בורזשואַזיי". פֿון יענער צייַט
שטאַמט מסתמאָ אין דער ייִדישער אַרבעטער-שפּראַך דער
אויסדרוק: "פּראָלעטאַריער אַלער לענדער, פֿאַראייניקט אייך." --
פשוט איבערגעשריבן מיט ייִדישע אותיות פֿון דייַטש. דייַטש איז

געווען ניט נאָר סתם די געהויבענע שפראך פֿון מערבֿ-אייראָפּע, נאָר אויך די שפראך פֿון מאַרקסיזם, און דאָריבער איז געווען גאַנץ געשמאַק אַרײַנצונעמען אין מויל אַ דײַטש וואָרט אפֿילו ווען מען האָט ניט אויף הונדערט פּראָצענט געוואָסט דעם פּשט. אין דער זעלבער בראַשור וועגן שטאַט-מגיד לײענען מיר, צום בײַשפּיל:

”די, וואָס זיצן אויף אונדזערע פּלייצעס און דריקן אונדז מיט די גאַנצע _ שוויריגקײט _ פֿון זײערע געלטזעק.”

פֿון יענער צײַט שטאַמט עס די גרויסע צאָל דײַטשמעריזמען אין אונדזער שפראך, וואָס טײלװײַז זײנען זיי שוין ווידער צוריק פֿאַרשוונדן געוואָרן און טײלװײַז האַלטן זיי זיך נאָך: דער _ שטאַט _ (אפֿילו בײַ פרצן), די _ אורזאַכע, _ שטופֿע, _ אַנלײע, _ נידערלאַגע, _ רעגעלן, _ אירגענד וועלכער, _ דאָס _ פֿאַרוואָרט _ און די _ פֿאַרטזעצונג _ (שפּעטער אַביסל פֿאַרײַדישט אין פֿאַרזעצונג), דאָס _ פּראָלעטאַריאַט, _ און דאָס _ רעפֿעראַט, _ די _ רעוואָלוציאָן _ און דער _ סאַציאַליזם. ערגער נאָך ווי דער באַנוץ פֿון דײַטשע ווערטער איז געווען די הילצערנע קאָנסטרוקציע, וואָס מען האָט אַרײַנגעבראַקט אין ייִדיש.

גאַנץ גיך האָט זיך די דאָזיקע פֿאַרפֿלייצונג געענדיקט. הײַנט שפּירט שוין יעדער אײַנער דעם ווידער-טעם פֿון אַזױנע רײַן-דײַטשע ווערטער, ווי _ דאַרשטעלן, _ עמפֿפֿעלן, _ פֿאַרצײכטן. אָבער ווי אַלע מאָל נאָך אַ פֿאַרפֿלייצונג, קען מען זיך שוין ניט אומקערן אינגאַנצן צום פֿריערדיקן צושטאַנד. טײל פֿון דעם מין ווערטער וועלן שוין בלײַבן: פֿאַר _ געזעלשאַפֿט, _ אַנטוויקלונג _ און _ באַוועגונג _ האָט מען לכתחילה געקענט שאַפֿן אַנדערע ווערטער. אָבער איצט איז שוין נאָך אַלעמען. אָבער פֿאַרט זײנען מיר שוין היבש אַוועק פֿון יענעם נאָיוון דײַטשמעריש. פֿון דעם “פּראָדוקציאָנס-אַרט” זײנען מיר (דורך “פּראָדוקציאָנס-אויפֿן” און “פּראָדוקציאָנס-שטייגער”) צוגעקומען צו דער נאַטירלעכער ייִדישער פֿאַרם “פּראָדוציר-שטייגער”; אַנשטאָט “אַנטשטייונג” האָבן מיר זיך אויסגעלערענט צו זאָגן “אויפֿקום”, אַנשטאָט “אײַנלײטונג” -- “אַרײַנפֿיר” און צו _ קאַמף _ האָט זיך געשאַפֿן אַ סינאָנים _ געראַנגל.

דאָ האָבן מיר צו טאָן מיט אינעווייניקסטע פראָצעסן אין דעם
 גערמאַנישן עלעמענט פֿון ייִדיש. היפש איז אונדז אויך צוגעקומען
 פֿון די אינטערנאַציאָנאַלע ווערטער-ממש אין די הונדערטער, פֿון
 קאַלאָניזאַציע, _עמיגראַציע_ און _רעוואָלוציע_ ביז _טעלעפֿאָן_
 און _ראַדיאָ_.

אַבער אויך דער פראָצענט העברעיִזמען אין אונדזער
 אינטעליגענטישער שפראַך איז אויסגעוואַקסן. איך וועל דאָ
 אויסרעכענען אַ ריי צופֿעליקע ווערטער וואָס איך דערמאָן זיך איצט
 בעשאַסן שרייבן און וואָס איך שרייב אָן אַזוי ווי זיי קומען מיר
 אונטער דער פֿעדער :

מלחמה, מלוכה (אין סאָוועטן-פֿאַרבאַנד רעדט מען וועגן אַ
 פראָלעטאַרישער מלוכה און מען קלערט ניט וועגן דעם, אַז אין דער
 וואָרט שטעקט "מלך"), ספֿק (מעסופֿעק זיין), מעלה, כיסאָרן, מצבֿ,
 מעמד, מדרגה, מפלה, נצחון, מקנא זיין, מאַסע (מאַסע-צוג, מאַסע-
 סטאַנציע), שיפוע ("מעשופֿעדיקער פליין" אין געאָמעטריע), מודה
 זיין, מעדאַע, האַקכאַשע, דהינו, סבֿיבֿה, הכנסה, הוצאה, דין-
 וכעזשבס, המשך, הנחה (אין דער סאָוועטישער פרעסע ניצט מען
 אַפֿילו, איבעריקערהייט, דאָס וואָרט _פֿאַרהאַנגאַכע_ ווי אַ
 ווערטערלעכע איבערזעצונג פֿון דעם רוסישן "פרעדפֿאַסילקאַ"),
 השרה, סברה, שיטה, יחיד, העאָרע, ספנה, סיכסעך, סיבה,
 האַגדאָמע, היסנאַצלעס (ביי שטיפֿן גופֿא), נקמה, נשמה ("די נשמה
 פֿון דער רעוואָלוציע"), האַסאָגע, ביפֿראַט, ביקלאַל, סכום,
 היסכייִעוועס, העכרעך (אויב שטיף ניצט מיט אַזאַ ליבשאַפֿט דאָס
 וואָרט "ניקער", איז מיט וואָס איז האַקאָרע ערגער ווי
 דערקענטעניש?), מאַשכיסעס, מאַזיקעס (אויף די פֿעלדער ; אַ
 סאָוועטישער אויסדרוק), טעות, מקור, בנין, פוחות, קיבעץ, ציבור
 (בעציבור), עיקר, כללים, דאָפֿקע, מילא, מעמיילע, גופֿא, טייִמעס,
 אמת, יושר, טקופֿע, אין תוך אַרײַן, טניי, קודם-כל, צוויי-פנימדיק,--
 מען קען דאָס צעטל מאַכן לענגער און לענגער.

אַבער דאָ גיט זיך שטיף אַ שטעל אויף : דאָס זיינען דאָך ניט קיין
 פֿאַלקסווערטער. דאָס זיינען ווערטער פֿון די פֿריווילעגירטע קלאַסן.

"נישט דער "האַמאָן" און אַוודאי נישט דער אַרבעצמענטש -- דער שוסטער, דער שניידער, דער וואַסערטרעגער, דאָס דינסטמייַדל - האָבן דאָס געקענט אַרייַנברענגען." און אַ צווייטן מאָל: די "איבעריקע" ווערטער, וואָס ספּיוואַק-יעהויעש ברענגען, זיינען ניט קיין אויסגעטראַכטע, זיי זיינען פֿאַראַן אין ייִדיש, "אַבער אין מויל ביים לאַמדן, ביים ווילקענער, ביים קלעקוידעש, ביים סוחר, ביים "איידלען" בעל-הבית, - נישט ביים אַרבעטער, נישט ביים באַל-מלאכה, נישט ביי דער גרויסער מאַסע ביקלאַל." און טאָמער קלערט דאָס ניט, הערן מיר אַ דריטן מאָל: "דער מאַסן-מענטש האָט געהאַט אין מויל דעם קלענסטן העברעישן ווערטערבוך, האָט ניט איבערגענומען איבערהויפט דאָס ווייט-אַבסטראַקטע."

דאָס איז ריכטיק ווי גאָלד, אָבער וואָס לאָזט דאָס אונדז הערן? איך וואָלט פֿאַרשטאַנען דעם קאָאָס און שְנאה (אַנטשולדיקט, אַלפי שטיפֿן וואָלט מען געדאַרפֿט זאָגן אויף "ייִדיש": דעם צאָרן און דעם האָס), ווען די אַרבעט-מענטשן וואָלטן אין יענע צייטן געהאַט באַשאַפֿן אַנדערע אויסדרוקן פֿאַר די אַבסטראַקטע באַגריפֿן. אָבער אין דער עמעסן איז דאָך דאָס ניט אַזוי. ווער עס האָט ניט געהאַט דעם "קלעריקאַלן" אויסדרוק _אַחדות האַבוירע_ אָדער _השרות האַנעפֿעש_, דער האָט וועגן דעם עצם ענין דעם דאָזיקן קיין האַסאַגע ניט געהאַט. אויף וויפֿל אַ ייד האָט יאָ געטראַכט וועגן העכערע ענינים, זיינען זיי אים געקומען קימאַט אויסשליסלעך דורך דעם מעדיום פֿון די העברעישע עלעמענטן.

שטיף וויל פֿאַסקענען, אַז אויף לעהאַבע זאָלן בלייבן אין ייִדיש בלויז יענע ווערטער, וואָס זיינען פֿאַרבונדן מיט אַרבעט. פֿאַרוואָס? לויט דער אַלטער סאַציאַליסטישער פֿראַגראַם, דאָרף אַ מענטש אַרבעטן בלויז אַ דריטל מעס-לעס, און אין סאַוועטן-פֿאַרבאַנד פֿירט מען שוין איצט איין, זאָגט מען, אַ זיבן-שאַעדיקן אַרבעץ-טאַג. בלייבט דאָך איבער אַ היפשע צייט, ווען מען מעג קלערן וועגן רוכאַניעס אויך. און אַ חוץ דעם: אַ מענטש איז דאָך ניט קיין ראַבאָט, ער מעג זיך דאָך אַמאָל אַפֿילו ביי דער אַרבעט אַ טראַכט צו טאָן וועגן זאַכן, וואָס האָבן ניט דאָפֿקע אַ שייכות צו _מאַכשירעם_ און _קיילעם_ (*). געוויינטלעך ער וועט דאָס קיינעם ניט אויסזאָגן, וואָרן ס'איז אַ גרויסער בזיון -- אָבער פֿאַר זיך אַליין, אין די טיפֿענישן פֿון זיין האַרצן, וועט אַפֿשר אַפֿילו דער כשרער פֿראַלעטאַריער זיך אויף אַ

רגע פֿאַרטראַכטן וועגן דער נאַטור אָדער אַפֿילו, ניט אויסגערעדט זאָל זײַן, וועגן השרות-האַנעפֿעש? אָבער דאָס איז אים פֿאַרווערט, און ער טאָר זיך נאָר פֿאַרקלערן וועגן דער "אומשטערבליכקייט [צף. שט _ Yאומשטאַרביקייט _ -- fL] פֿון דער זעלע?"

דערפֿון איז שוין מעמיילע קלאָר די גאַנץ פשעטלדיקקייט פֿון דער טעאָריע, אַז אין דער נײַער צײַט, וואָס געהער צום אַרבעטער-קלאָס, זײַנען באַרעכטיקט צו עקזיסטענץ בלויז יענע העברעזמען אין ייִדיש, וואָס האָבן אַ שײכות צו די אַרבעט-פּראָצעסן. אַדערבא וועאָדעראַבע. דאָפֿקע פֿון אַרבעטער-שטאַנדפּונקט איז דאָס די ווילדסטע זאָך אין דער וועלט. דער שכל טראָגט דאָך אויס גאָר אַנדערש. אַ פּראָלעטאַרישער פֿילאָלאָג דאַרף דאָך נאָר זאָגן אַזוי: די אַרבעטער זײַנען ביז איצט געווען אין דער געזעלשאַפֿט די סאַמע אונטערדריקטע. עקספּלואַטירנדיק דעם אַרבעטערס פּראָצע, האָבן די העכערע קלאָסן אַנטוויקלט די קונסט, די ליטעראַטור, די וויסנשאַפֿט און דאָס אַרײַנגעכאַפֿט צו זיך. איצט איז געקומען די צײַט, ווען דער אַרבעטער דאַרף איבערנעמען די ירושה; ער דאַרף די גאַנצע פֿאַרגאַנגענע מענטשלעכע קולטור מאַכן פֿאַר זײַן אײַגנס. איז אויב ער זאָל רעדן ייִדיש -- ווי אַזוי וועט ער דאָס אַרויסוואַרפֿן בעיאָדייעם אַלץ, וואָס די פֿאַרגאַנגענע ייִדיש-רעדנדיקע דורות האָבן אָנגעקליבן און איבערגעלאָזן בלויז די ווערטער, וואָס באַצײכענען עלעמענטן פֿון אַרבעט?

צום גליק, טראַכט גאָר ניט די ייִדישע שפּראַך צו גיין אויף שטיפֿס אויסגעפּשטלטע וועגן.

נעמט אַ ייִדישע אַרבעטער-צײַטונג און פֿון פֿאַר דרײַסיק יאָרן, אָדער הערט זיך אײַן ווי אַזוי מען רעדט הײַנט אויף אַ ייִדישער פֿאַרזאַמלונג, אין פֿאַרגלייך מיט אַ פֿאַר צענדליק יאָר צוריק, וועט איר באַלד באַמערקן, אַז דער אַנטייל פֿון העברעזמען איז ניט פֿאַרקלענערט, נאָר פֿאַרגרעסערט געוואָרן, הגם די ווירקונג פֿון דער רעליגיע איז פֿאַר דער צײַט געוואָרן שוואַכער אין ייִדישן לעבן. געוויינטלעך, איבערטרייבונגן טרעפֿן זיך דאָ און זײַנען דאָ פונקט אַזוי לעכערלעך, ווי אומעטום. רעדן וועגן די _ שאַקלע-וועטאַריעס _ צווישן ענגלאַנד און פֿראַנקרײַך, אָדער אַנרופֿן די קאָאָליציע פֿון דער וועלט-מלחמה _ באַלע-ברית, איז מיר ניט צום האַרצן, ווײַל מיט

"ברית" פֿאַרבינדן זיך ביי אונדז גאָר אַנדערע אַסאַסיאַציעס. אָבער לעכערלעך קענען דאָך זיין ניט דאָפֿקע העברעיִזמען איבער דער מאָס. נעמט אַזאַ זאַץ: "די דערגרייכונג פֿונעם סאַציאַליסטישן בויונג ... איז אויסשליסלעך _דאַנקבאַר_ דעם קאָלעקטיוון ווילן צום בויונג פֿון די אַרבעטענדע מאָסן." דאָ זיינען שוין ניט קיין העברעיִשע, נאָר "ייִדישע" ווערטער (לויט שטיפֿס טערמינאָלאָגיע), און פֿונדעסטוועגן האָבן זיי אויך דעם זיבעטן חן. (**)

פֿאַראַן פֿאַלן, וווּ די העברעיִזמען דאַרפֿן ספּעציעל, בעקיוון, אַריינגעפֿירט ווערן אין דער שריפֿט-שפּראַך, כאָטש אין פֿאַלקס-לשון זיינען פֿאַראַן עקויוואַלענטן. אין וויסנשאַפֿטלעכע פֿאַך-אַרבעטן איז אַ סך בעסער צו ניצן די ווערטער השתנה, ביִע, בעת-קיבל, פי-טאַבאַאַס, טאַשמיש און אַזוי ווייטער, איידער די ענטפֿערנדיקע (***) אַלטעגלעכע באַצייכענונגען. אַנדערע שפּראַכן העלפֿן זיך דאָ מיט לאַטיין. פֿאַר אונדז איז העברעיִש דער אָנגעמאַססטענער מקור.

נאָך אַנדערע וויסנשאַפֿטלעכע טערמינאָלאָגיעס, און ניט דאָפֿקע פֿון גייסט-וויסנשאַפֿטן, קומען טיילמאָל אָן צו העברעיִזמען. איך האָב פֿריער דערמאָנט פֿון געאָמעטריע דעם _מעשפּופּעדיקן_ פּליין: איך וואָלט נאָך געקענט ברענגען פֿון מאָטעמאַטיק דעם _מדרגה-ווייזער_ און די באַצייכענונגען _כיבער_, _כיסל_, _קעפֿל_, _כילעק_; פֿון געאָגראַפֿיע _יאָם_ און _יאַבאַשע_, _מיזרעך_, _מיירעוו_, _צאָפֿן_, _דאָרעם_. אין באַטאַניק האָט ווילנע אויפֿגעבראַכט פֿאַר "סעמפּערוויזם" דער טערמין חיה-עולמל. דוכט זיך, זייער געראַטן.

אָבער דער בעסטער באַווייז געגן שטיפֿס שיטה זיינען די פֿאַלן, וווּ העברעיִזמען, לכתחילה פֿאַררעליגיעזישטע, זיינען אין ייִדיש ניט סתם נייטראַליזירט געוואָרן, נאָר זיי האָבן באַקומען אַ ברייטע אָנווענדונג אין דער פּראָלעטאַרישער, אָדער -- נאָך בעסער -- אין דער סאָוועטישער שפּראַך.

וואָס איז נאָך הייליקער פֿאַר דעם ייִדישן אַרבעטער, ווי דאָס וואָרט "חבֿר"? דאָס וואָרט האָט אָבער אַ לאַנגע רעליגיעזע געשיכטע. ביכדיי ניט צו זוכן אין פֿאַרשונגען פֿון ספּעציאַליסטן, בלעטער איך אויף די "יעוורייסקייַאָ ענציקלאָפּעדיע" און געפֿין דאָרט, אַז "נאָכן חורבן פֿון צווייטן בייסאַמיגדעש האָבן די חבֿרים זייער פֿיל

מיטגעהאלפן אויסצוהיטן די יידישע רעליגיע. דער חב"ר האָט געזאָרגט וועגן אָפהיטן שבת און יום-טובֿים, געטאָן צדאָקע, געטרייסט זיינע ברידער אין צער און דורך דעם געוואָרן אַן אָנשפּאַר פֿון פֿאַלק. "אין וואָס זשע דאַרפֿן די יידישע אַרבעטער פֿון דער גאַנצער וועלט נאָך דער דאָזיקער רעוואָלוציע אויפֿהערן צו ניצן דאָס העברעישע וואָרט "חבֿר" און איינפֿירן אָנשטאָט דעם דאָס יידישע וואָרט (לויט שטיפֿן) "גענאָסע" אָדער "טאָוואַרישטש"?

צי לייענען מיר ניט יאָר-יערלעך אין דער יידישער אַרבעטער-פרעסע דעם ערשטן מיי אַז דאָס איז דער יום-טובֿ פֿון פּראָלעטאַריאַט? שטיף וואָלט געדאַרפֿט פּראָטעסטירן געגן דעם, ווייל אין זיין אַרטיקל איז פֿאַראַן אַ דייטלעכער אָנווייז, אַז _ ביז דער העברעישער אַקופּאַציע אין יידיש _ האָט געגאָלטן דאָס וואָרט "פֿייערטאָג."

צו קעמפֿן ניט יידישע אַרבעטער מיט _ מסירות-נעפֿעש _ פֿאַר זייערע אידעאָלן פונקט ווי זייערע עלטער-זיידעס זיינען געגאַנגען מיט מסירות-נפֿש אויף די שייטערהויפֿנס? צי האָט ניט לעקערט, און אַ סך אַנדערע צו אים, געבראַכט זיין לעבן אַ _ קאַרבם _ אויפֿן _ מיזבייעך _ פֿון פֿרייהייט? און צי זינגט מען ניט אין "אינטערנאַציאָנאַל", אין דעם אָפיציעלן הימען פֿון דער סאָויעטן-רעפּובליק: "פֿון פֿרייהייט, גלייכהייט אַ _ גאַניידן _ באַשאַפֿן וועט דער אַרבעצמאַן."

קיין איין שפּראַך איז אין דעם פרט ניט קיין אויסנאָם. אומעטום זיינען רעליגיעזע און פֿאַררעליגיעזישטע עלעמענטן געווען אַ סך אויבנאָניקער ווי היינט, און מימיילע האָט זיך דאָס אָפּגעשפּילט אין דער שפּראַך. אָט לייענען מיר אין שטיפֿס זשורנאַל "די יידישע שפּראַך", אַז אַן אוקראַינער בוך וועגן צייטונגס-סטיל, אַרויסגעגעבן אין יאָר 1928, אין סאָויעטישן מלוכה-פֿאַרלאַג, רעקאָמענדירט דאָפֿקע צו ניצן אַזוינע בילדערישע אויסדרוקן ווי "פּערעדאַטי קוטי מעדו" (אַריינגעגעבן צופֿיל האָניק אין דער קוטיע) אָנשטאָט אַ פשוטן וואָרט ווי "איבערזאָלצן." שטיפֿס זשורנאַל קריטיקירט דאָס, ווייל קוטיע, זאָגט ער, "איז אַ מאכל ספּעציעל אויף "וויינאַכטן."

(* אַגבֿ: די ביידע ווערטער פֿעלן אין שטיפֿס געוויגן-געמאַסטענער רשימה פֿון יענע 13 (ריכטיק דרייצן!) העברעיִזמען וואָס באַצייכענען אַרבעטער-באַגריפֿן, ווערן שוין פֿון די 13 ווערטער גאַנצע 15 -- אַ פֿאַרגרעסערונג אויף העכער 15 פֿראַצענט. ווען מען זאָל שטאַרק זוכן, וועט מען נאָך אפֿשר געפֿינען אַ זעכצנט וואָרט אויך.

(** אין שטיפֿס זשורנאַל_די ייִדישע שפּראַך_, וואָס איז לעפֿידאַטי אַ ביסל צו דאָגמאַטיש, אָבער פֿאַרט זייער וויכטיק און אינטערעסאַנט, קען מען געפֿינען אַזוינע פערל לעראָוו.

(*** "אַנטשפּרעכענדע" בלאַט"ז.

ניט אַלע זיינען אָבער אַזעלכע מאַכמירעס. אַט איז דאָס רוסישע "נאַטשייטי וואָ זדראַויע אי קאַנטשייטי וואָ אופּאַקוי," אַדער "קאַקאָו פּאַפּ, טאַקאָו אי פּריכאָד." עס שמעקט שטאַרק מיטן קלויסטער; נאָר צי האָט מען עס דערפֿאַר געפּאַסלט? און צי לייענען מיר ניט כּסדר וועגן די _מאַרטירער_ פֿון דער קאַמונע, וועגן די _אַפּאַסטאָלן_ פֿון סאַציאַליזם? אַלץ רעליגיעזע אויסדרוקן, און פֿאַרט אָנגעווענדט ביי אומשטענדן, וואָס האָבן צו רעליגיע קיין שום שייכות ניט.

אָבער דעם בולטסטן ביישפּיל האָב איך געפֿונען ניט לאַנג צוריק אין דער סאַוועטישער פרעסע.

צום 125טן יאָריקן יוביליי פֿון קאַזאַנער אוניווערסיטעט, מיי 1930, האָט דער סאַוועטישער בילדונגס-קאָמיסאַר, בובנאָוו, געשיקט אַ באַגריס-טעלעגראַם און דאָרט ספּעציעל אונטערגעשטראַכן, אַז אין דעם אוניווערסיטעט האָט זיך געלערנט לענין. אין דער ייִדישער קאַמוניסטישער צייטונג, וווּ איך האָב דאָס געזען, האָט זיך עס געלייענט אַזוי: "דער קאַזאַנער אוניווערסיטעט געדענקט, אַז אין זיינע ווענט האָט באַקומען זיין ערשטע רעוואָלוציאָנערע קרייצונג דער פֿירער פֿון דער אַלועלטלעכער פּראָלעטאַרישער רעוואָלוציע, וול. אי. לענין." איבערלייענענדיק דאָס האָב איך זיך פֿאַרהאַקט; וואָס טייטש "רעוואָלוציאָנערע קרייצונג"? ביז וואָנען איך האָב זיך געכאַפט: ס'איז אַן אומגעלומפּערטע איבערזעצונג פֿון דעם רוסישן

אויסדרוק "בויעווייע קרעשטשעניע"! איר הערט, חבֿר (אָדער בעסער: גענאָסע) שטיף: "קרעשטשעניע"! ווי קומט אַזאַ אַבסקוראַנטישער, קלעריקאַלער אויסדרוק אין אַזאַ רעוואָלוציאָנערן טעקסט אַרײַן! דער ענטפֿער איז אַ פשוטער. ניט יעדערער גיט זיך אָפּ מיט קריכן אויף גלייכע ווענט, ניט יעדערער שפירט אַ באַדערפֿעניש טויול צו זײַן זײַן שפראַך אין זיבן וואַסערן, ווײַל ניט יעדער האָט מורא פֿאַר כשאָדעם.

* * *

די אונטערשטע שורה:

די אַנטוויקלונג פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור-שפראַך ווײַזט גאָר אַן אַנדער וועג איידער שטיף האָט פֿאַר אונדז געשילדערט. בײַ אים קומט אויס, אַז עס זײַנען געווען דריי סטאַדיעס: ייִדיש-העברעיִשע אַקופאַציע-און איצטער דעהעברעיִזירונג, וואָס ברענגט צוריק צו ייִדיש. אין דער אמתן איז געווען גאָר אַנדערש: טײַטש (מיט אַביסל אַ ייִדישער באַפֿאַרבונג)-פֿאַרייִדישונג (אין אַ גרויסער מאָס דורך דער ווירקונג פֿון די העברעיִזמען-אַ דײַטשמערישער עפיזאָד אין דער צווייטער העלף 19טן און אָנהייב 20טן יאָרהונדערט-און איצטער אַ נײַער ייִדישער אויפֿבוי, ווידעראַמאָל מיט אַ שטאַרקער באַטייליקונג פֿון העברעיִשע עלעמענטן.

איך חזיר נאָך אַמאָל איבער, אַז מיט דער פֿראַגע העברעיִזם אָדער ייִדישיזם האָט דאָס ניט צו טאָן. ווער עס וויל זען ייִדיש מעכטיק און לייקנט דעריבער די ראָלע פֿון די העברעיִזמען בײַ דער אויסבילדונג פֿון דער ייִדישער שפראַך, דער איז געגליכן צום אַמעריקאַנער פאַטריאַט, וואָס האָט פֿײַנט ענגלאַנד און וויל דעריבער אײַנרעדן דער וועלט, אַז ענגלאַנד האָט ניט געהאַט קיין שום חלק אין אויפֿבויען די פֿאַראײַניקטע שטאַטן. צי איז אַ גרויסע חכמה צו לייקענען בפֿירושע פֿאַקטן? דאָס אײַגענע איז מיט שטיפֿס מלחמה-צוג: זײַן קאַמף קעגן די העברעיִזמען איז היסטאָריש פֿאַלש און זאַכלעך פֿאַלש.

הערות

(1) אַ מאָדנע טבע צו ראַנגלען זיך געוויסע טיילן פֿון דער ייִדישער שפּראַך. מיט קנאַפּע צוויי צענדליק יאָר צוריק (ייִדישע וועלט, ווילנע, מערץ 1914), האָט שטיף אין אַ פּאַלעמיק מיט ב. באַראַכאָוו ניט אַנדערש געוואָלט אַרויסדרינגען, אַז ס'איז קיין סלאַווישער עלעמענט אין ייִדיש ניטאָ!

(2) צווישן די דאָזיקע 4824 ווערטער געפֿינט שטיף אַ טויזנט "איבערחזירונגען". ניט אַלע מאָל איז קלאָר זיין גאַנג ביים פֿעסטשטעלן אַזוינע דובלעטן אַ שטייגער פֿאַרוואָס איז אַביון און קבצן, אָדער מוראדיק און פּחדיםדיק, אָדער נפֿטר ווערן און נסתלק ווערן "דאָס זעלבע וואָרט אין פֿאַרשיידענע פֿאַרמעס?"

(3) די דאָזיקע באַוואָרעניש מיינט אפנים צו זאָגן, אַז ביי שטיפֿן איז נאָך אַ גרויסע פֿראַגע, צי מען קען אפילו די פֿרײַערדיקע 19 גרופּעס רעכענען פֿאַר אַן "אַרגאַנישן טייל פֿון דער פֿאַלקסשפּראַך".

(4) _ ייִדיש-ענגליש-העברעישער ווערטערבוך, _ ניו-יאָרק, 1925.

(5) מען מוז באַמערקן, אַז זיין איינטיילונג אין 20 גרופּעס איז גענוג געקניצעלט און ווייט ניט איבערבליקלעך.